politica

SILVIU
BRUCAN

ROMÂNIA ÎN DERIVĂ

politica

NEMIRA

De același autor
la Editura Nemira au apărut:

Îndreptar – dicționar de politologie
(Col. Politica, 1993)

Stâlpii noii puteri în România
(Col. Politica, 1996)

Dialectica politicii mondiale
(Col. Politica, 1997)

De la capitalism la socialism și retur
(Col. Politica, 1998)

Treptele tranziției spre capitalism
(Col. Politica, 1999)

Silviu Brucan

ROMÂNIA ÎN DERIVĂ

NEMIRA
2000

Coperta colecției: RĂZVAN LUSCOV

SILVIU BRUCAN
ROMÂNIA ÎN DERIVĂ
© Editura Nemira, 2000

Comercializarea în afara granițelor țării fără acordul editurii este interzisă.

Difuzare:
S.C. Nemira & Co, Str. Popa Tatu nr. 35, sector 1, București
Telefax: 314.21.22, 314.21.26
Clubul cărții: C.P. 26-38, București

e-mail: editura@nemira.ro
www.nemira.ro

ISBN 973-569-406-9

INTRODUCERE

Dintre toate revelațiile sondajelor de opinie din 1999, cea care m-a intrigat cel mai tare a fost următoarea: 66-69% dintre români cred că ***mergem într-o direcție greșită****. În definitiv, care este acea direcție? Sunt convins că dacă subiecților li s-ar fi cerut să definească direcția corectă, ei ar fi rămas mască!*

Doar este știut că România, ca și toate țările blocului comunist din Europa, prăbușit sistemic în 1989, nu are altă cale de ales decât aceea care duce la ***capitalism****. O altă cale pur și simplu nu există pe mapamond. Iar țările central-europene care au apucat-o din timp în această direcție sunt astăzi bine mersi, PIB-ul și salariul lor mediu este de trei ori mai mare decât al României și au intrat în OEDP, organizația țărilor dezvoltate. Cum rămâne atunci cu direcția?*

Marea surpriză vine însă când același barometru al opiniei publice îți spune că 67-70% dintre români se pronunță pentru integrarea în Uniunea Europeană, iar 62-63% exprimă aceeași preferință pentru NATO. Să nu știe ei oare că ambele organizații au la poarta de intrare o tăbliță: ***Numai țări capitaliste****?*

Am scris această carte tocmai pentru a discuta acest extraordinar malentendu. *Este oare vorba de o lipsă de cultură politică sau de inhibiția ideologică a politicienilor*

români care se tem să spună oamenilor că trebuie să mergem spre capitalism, atât de hulit și demonizat în timpul comunismului? Oricât de râpos și dificil ar fi drumul spre el, este sistemul care a asigurat cea mai înaltă productivitate din istorie, bunăstarea pentru cea mai mare parte a populației unei țări, un grad de civilizație și confort fără precedent.

Desigur, capitalismul are racilele lui, disfuncționalități și crize în economie și finanțe, grave injustiții sociale și degradări ecologice, dar deocamdată nu există ceva mai bun și măcar de-am fi în stare să-l instaurăm pe meleagurile noastre. Majoritatea românilor ar avea de câștigat, scăpând de sărăcie și înapoiere.

În cei zece ani care au trecut de la revoluție, nu am fost capabili să-i creăm măcar infrastructura și de aceea ducem o viață căznită între șandramaua veche și noile stimulente ale pieței. În 2000, Occidentul care până acum ne-a lăsat de izbeliște s-a decis să intervină. Uniunea Europeană a venit la București și este gata să ne ajute pe toate căile să trecem greul tranziției.

Problema este dacă între cei 66-69% dintre români abținuți de conștiința direcției greșite și cei 67-70% dornici să intre în Uniunea Europeană se va realiza acea simbioză mentală care să ne împingă să pășim spre capitalism. Până atunci, ***România e în derivă.***

S.B.

I
AU TRECUT ZECE ANI

AU TRECUT ZECE ANI

În perspectivă istorică, prăbușirea URSS și a regimurilor comuniste din Europa de Est nu se datora doar caracterului represiv al dictaturii politice și rigidității planificării economice de stat, ci avea o cauză mult mai profundă de ordin **sistemic**.

Teoria lui Stalin, documentată de economistul sovietic Evghenii Samoilovici Varga, cu privire la criza generală a capitalismului, era fundamental eronată. Pretenția că începutul acestei crize fusese declanșat de Revoluția din Octombrie era ideologic reconfortantă, dar total lipsită de o bază științifică. Nici Revoluția rusă, nici expansiunea teritorială a revoluțiilor socialiste, în special după al doilea război mondial, nu au împiedicat capitalismul să-și dezvolte forțele productive și să crească în termeni *per capita* din 1950 până în 1973 cu o rată dublă față de cele mai prospere perioade anterioare. Eric Hobsbawn numește această perioadă „epoca de aur" a capitalismului: producția industrială mondială a crescut de patru ori, comerțul mondial de zece ori și chiar randamentul la producția de cereale s-a dublat. Acest *boom* în producție s-a reflectat și în creșterea standardului de viață al oamenilor de rând. Ceea ce fusese considerat în trecut un lux devenise un standard de confort. Muncitorii dobândiseră

acces la automobile, case proprietate și alte bunuri socotite înainte ca apanaj al burgheziei.

Chiar și după „epoca de aur", capitalismul occidental a continuat să-și extindă sfera de influență în Asia de Sud-Est, America Latină și Africa, în special datorită revoluției tehnologice. În timp ce în vest, capitaliștii demonstrau o mare flexibilitate în inovarea procesului productiv și o mare mobilitate în adaptarea la schimbări tehnologice rapide, sistemul de comandă al planificării de stat din țările comuniste se dovedea rigid și chiar ostil revoluției tehnologice, iar sistemul politic bazat pe monopolul informației era refractar computerului și informaticii. Rata creșterii economice a CAER de 10% în anii '60 scăzuse la 3% în anii '70 și s-a prăbușit de tot în anii '80. Capitalismul occidental era principalul beneficiar al revoluției tehnologice. Între 1955 și 1980, decalajul absolut între Vest și Est în termenii PIB *per capita* aproape s-a dublat, crescând de la 4 000 de dolari la 7 730 de dolari. Comunismul pierdea competiția cu capitalismul și se îndrepta spre colaps.

ANTECEDENTE ISTORICE

Prăbușirea blocului comunist în 1989 a dat cale liberă capitalismului occidental și extinderii sferei sale de influență în domeniul economic, politic și militar. Integrarea țărilor postcomuniste în sistem urma să aibă loc în măsura în care aceste țări adoptau structurile și normele economiei de piață de tip capitalist.

Treaba a mers mai ușor în țările care înainte de venirea comunismului beneficiaseră de o puternică dezvoltare capitalist-industrială și de forțe sociale mai bine echipate și dispuse pentru o economie de piață. Statele central-europene, inclusiv Slovenia, porneau la drum cu acest atu incontestabil.

Cehoslovacia antebelică a președintelui Massarick se aflase ca dezvoltare capitalist-industrială și regim democratic la nivel vest-european, iar Ungaria și Polonia o urmau îndeaproape. Chiar în perioada celor patru decenii de comunism, ființa în Cehoslovacia un puternic strat social intermediar cu nivel material și cultural de viață tipic clasei mijlocii. Deși din motive ideologice ușor de înțeles statistica oficială ocolea acest fenomen, sociologi occidentali au descoperit în anii '70 și '80 că familiile cu un venit și stil de viață tipice clasei mijlocii (casă proprietate, automobil, cheltuieli culturale semnificative, vacanțe în străinătate) reprezentau în Cehoslovacia circa 30% din populația activă, în Ungaria 20-25%,

iar în Polonia 15%. Abia acum realizăm că „Primăvara de la Praga", reforma Kadar în Ungaria, ca și valul reformist din Polonia reflectau aspirații mic-burgheze de liberalizare și piață, mai curând decât revendicări tipice ale clasei muncitoare.

La început a fost reforma ungară. Încă din 1956, revolta populară condusă de Imre Naghi a răscolit întreaga structură social-politică a Ungariei. Brutala represiune sovietică nu putea potoli o frământare socială atât de adâncă. Sub conducerea lui Ianoș Kadar, istorica rezoluție a Partidului Muncitoresc Ungar din 1966 era primul manifest public în blocul comunist care pleda pentru economia de piață. S-a introdus relaxarea controlului de stat asupra întreprinderilor, directorii acestora dobândind dreptul de a lua decizii în probleme de investiții, producție și prețuri. Măsurile cele mai îndrăznețe au fost luate în agricultură, prin stabilirea unor relații ingenioase între marile cooperative socialiste și lotul privat al țăranilor care beneficia de condiții materiale foarte atractive.

Programul radical al reformei Dubcek în Cehoslovacia, care prevedea o largă descentralizare politică și economică, este mai bine cunoscut la noi, dar puțini știu că în Polonia conducerea comunistă a inițiat încă din 1981-1982 măsuri de liberalizare a prețurilor și a abolit sistemul monobancar, creând astfel condiții de credit pentru 80% din agricultură aflată în proprietate privată. În ianuarie 1989, premierul Rakowski a lansat un plan de consolidare economică a țării care prevedea închiderea unor întreprinderi nerentabile și încurajarea formării unor întreprinderi mixte, liberalizarea schimbului valutar pentru firme private.

Vasăzică, în timp ce în țările central-europene se introduseseră mecanisme de piață și chiar forme de economie privată, în România, Nicolae Ceaușescu aplica un etatism dur și total care mergea până la controlul de stat al tuturor proceselor economice și sociale, inclusiv reglarea producției

unei țărănești cu ajutorul miliției. Drept rezultat, ponderea unei categorii sociale mai înstărite, în afara nomenclaturii de partid, reprezenta doar 5% din populația activă.

Diferența în ceea ce privește existența în societatea comunistă a unei stări sociale echivalente clasei mijlocii – 30% în Cehoslovacia, 20-25% în Ungaria, 15% în Polonia și numai 5% în România – a jucat un rol important în determinarea amplorii și ritmului construcției economiei de piață în aceste țări, inclusiv a rezultatelor generale exprimate în Produsul Intern Brut. Pe scurt, clasa mijlocie este cheia succesului în realizarea tranziției de la socialism la capitalism.

REVOLUȚIA DIN 1989 ÎN EUROPA CENTRALĂ

Și în plan politic s-au creat condiții diferite în țările central-europene față de cele din România: existența unei ramuri reformiste în partidul comunist și înjghebarea unei opoziții în afara partidului, ceea ce a permis o masă rotundă între cei doi factori politici, care s-a concretizat într-o formulă pașnică a revoluției.

În Polonia, premierul comunist Mieczyslav Rakowski a inițiat în februarie 1989 negocieri cu sindicatul Solidaritatea în jurul faimoasei Mese Rotunde, care s-au finalizat cu decizia de a organiza în iunie 1989 alegeri conform unui aranjament al viitorului parlament (o treime comuniști, o treime Solidaritatea și o treime prin vot popular, câștigat de Solidaritatea). Președintele Jaruzelski i-a cerut atunci liderului Solidarității Tadeus Mazovietki să formeze guvernul, având ca ministru de Finanțe pe Leszek Balcerowitz. Acest guvern a aplicat imediat terapia de șoc – măsuri radicale de privatizare, restrângerea deficitului bugetar și politica de stăpânire a inflației, liberalizarea comerțului exterior și stimularea investițiilor străine. După părerea mea, reușita acestor măsuri se datorează faptului că ele au fost luate **înainte** de instituirea libertăților democratice, care în celelalte țări postcomuniste au permis organizarea rezistenței contra reformei economice. După primul an de terapie de șoc, producția

industrială a scăzut cu 24,2%, salariile reale s-au redus cu 30%, consumul cu 11,6%, iar șomajul a cuprins 6% din forța de muncă industrială. Din această cauză, la primele alegeri libere Mazovietki a dobândit doar 5% din vot la prezidențiale, iar guvernul său a pierdut poziția executivă. Au urmat o serie de guverne de coaliție cu predominanță de centru-dreapta, care au pus un accent mai mare pe protecția socială, deși au continuat linia reformelor trasată de Balcerowitz. 1992 a fost primul an de relansare a economiei: producția industrială a crescut cu 4%, inflația a scăzut de la trei cifre la 43%, PIB a urcat cu 1,5%. Dar în urma privatizării masive, șomajul a atins 14% din forța de muncă. Drept rezultat, la alegerile din 1993 a ieșit învingătoare coaliția de centru-stânga având în frunte SDRP, noua denumire a partidului comunist, și Partidul Țărănesc Polonez. Deși în fruntea guvernului de centru-stânga s-au succedat trei premieri, toți au continuat linia reformistă Balcerowitz. Șomajul a ajuns la 16%, dar relansarea economică a cunoscut o creștere viguroasă – la PIB cu 7% în 1995, 5% în 1996, 8% în 1997; producția industrială a depășit nivelul din 1989, iar sectorul privat în industrie și comerț a depășit 50% din PIB și angaja aproape 60% din forța de muncă.

În noiembrie 1995 și președinția a fost cucerită de ex-comunistul Alexander Kwasnievski, care l-a învins detașat pe Lech Walesa.

Lecția poloneză: sub opt guverne, fie de dreapta, fie de stânga, Polonia a înaintat cu hotărâre pe calea capitalismului.

În Ungaria, încă sub guvernul comunist, ministrul de Externe, Gyula Horn, a devenit celebru prin decizia de a deschide pentru turiștii din RDG frontiera spre Austria, iar în iunie-septembrie 1989 masa rotundă a reformiștilor din partidul comunist cu reprezentanții opoziției a stabilit moda-

litatea trecerii la sistemul democratic multipartid sub guvernul de tehnicieni Miklos Nemeth.

La alegerile din martie-aprilie 1990 au câștigat creștin-democrații lui Jozsef Antall, care au alcătuit primul guvern de centru-dreapta. Acesta a procedat la o liberalizare a comerțului și prețurilor, a consolidat și dezvoltat sectorul privat, a liberalizat comerțul exterior și a început privatizarea sectorului de stat. Și în Ungaria, trecerea pe scară largă la economia de piață s-a soldat cu efecte negative – producția industrială a scăzut cu 20%, prețurile de consum au luat-o razna, inflația a pornit-o în galop, iar șomajul a săltat la 11% și apoi la 13% din forța de muncă. La alegerile următoare, din 1994, Partidului Socialist Ungar, sub conducerea lui Gyula Horn, beneficiind și de nostalgia după regimul Kadar, a obținut o victorie zdrobitoare. Deși putea guverna singur, Gyula Horn a invitat la coaliție Alianța Liber-Democraților, care se bucura de mare simpatie în Occident. De subliniat este faptul că guvernul de centru-stânga a aplicat un program de modernizare mult mai radical decât cel al guvernului anterior atât pe linia privatizării marilor întreprinderi și bănci, cât și a atragerii capitalului străin. Au fost restructurate mari uzine ca Videoton, Ganz-Mavag, Chemolimpex, Icarus și combinatele metalurgice din Gyor și Miskolc. Ungaria a devenit țara post-comunistă cu cea mai înaltă rată de investiții străine. Dar reforma radicală a pauperizat pături largi ale populației, șomajul a sărit la 13-14% din forța de muncă. De aceea, la alegerile din 1998, guvernul de centru-stânga a ieșit învins, deși socialiștii lui Gyula Horn și-au menținut un procentaj înalt. Dar aliații lor liber-democrați au fost literalmente lichidați. La guvern a venit o coaliție de centru-dreapta, în frunte cu noul partid al tinerilor democrați condus de Victor Orban.

CAZUL ROMÂNIEI

Am văzut că atât pe plan social, cât și în plan politic, România a pornit în 1989 cu un handicap serios față de țările central-europene. Ca structură socială, ea reflecta faimosul triptic stalinist: două clase, muncitorimea și țărănimea, plus o categorie socială, intelectualitatea. În timp ce în lumea capitalistă dezvoltată, noile tehnologii revoluționare ale computerului și informaticii duceau la un declin al clasei muncitoare, numeric și ca statut social, săltând intelectualitatea la un rol strategic în societate, în România, Ceaușescu se orienta spre predilecția brejnevistă în favoarea muncitorilor manuali, baza socială ideală a partidului comunist. În același timp, politica anti-intelectuală era aplicată pe o scară mai largă decât oriunde în Răsărit, de la politica salariilor până la reducerea bugetului în învățământ, știință și activități artistice. Leafa medie a muncitorului din industriile cărbunelui, petrolului și mașinilor-unelte era de 4 000 de lei pe lună, iar ingineri cu specializare în Marea Britanie și Japonia erau plătiți cu 3 300 de lei și 3 500 de lei pe lună. Numărul studenților scădea cu fiecare an, drepturile de autor pentru cărți și articole științifice au fost reduse drastic, subvențiile de stat pentru teatre, film, operă, orchestre simfonice au fost tăiate la sânge. În contrast izbitor cu retorica oficială care ridica în slăvi revoluția științifico-tehnică, erau întrerupte

abonamentele la publicații de specialitate și se reducea la minimum participarea oamenilor noștri de știință la conferințe și simpozioane internaționale.

Cu alte cuvinte, România întâmpina 1989 cu o structură socială destinată a menține *status-quo*. În plan politic, cei doi factori (aripa reformistă în partidul comunist și opoziție organizată în afara lui) care asiguraseră natura pașnică a revoluției în Polonia și Ungaria erau absenți în România.

Dictatura lui Ceaușescu nu a permis formarea unei aripi reformiste în PCR, încercare eșuată a Scrisorii celor 6, nici organizarea unei opoziții în afara partidului. Din această cauză, revoluția română a avut un caracter violent, explozia populară fiind lipsită de o conducere politică și un program. Ambele au fost furnizate de Frontul Salvării Naționale, formațiune politică *ad-hoc* creată în focul evenimentelor din 22 decembrie 1989 de către un grup ex-comunist în frunte cu Ion Iliescu. Când a sosit trenul revoluției populare, ei se aflau în gară. Erau singurii care cunoșteau mersul trenurilor în România de atunci. S-au suit în tren și au pus mâna pe putere. Așa cum vom vedea, puterea de stânga își va pune amprenta asupra evoluției politice și economice în primii șapte ani post-decembriști.

1990 ȘI 1991:
ÎNCREMENIRE ÎN PROIECT

Guvernul FSN a debutat cu eliminarea exceselor ceaușiste (renunțarea la urbanizarea satelor, înlocuirea politicii de sugrumare a micii producții țărănești prin lărgirea loturilor individuale și încurajarea lor pentru a produce mai mult și a desface liber producția pe piață) și cu o serie de măsuri populiste (introducerea săptămânii de cinci zile lucrătoare, retrocedarea părților sociale, cheltuirea rezervei valutare pentru importuri de consum) care au asigurat victoria electorală din mai 1990: FSN cu 76%, Iliescu ca președinte cu 85%.

Deși am considerat atunci că FSN era singura forță politică în stare să-și asume conducerea țării, partidele cu trecut istoric (PNȚ și PNL) constituindu-se abia în ianuarie, mi-am dat seama curând că preluarea puterii de către o forță de centru-stânga era o anomalie politică în perioada tranziției la capitalism și la 4 februarie 1990 mi-am prezentat demisia din conducerea Frontului. Consideram că misiunea mea fusese îndeplinită și că e mai bine să las locul unor oameni mai tineri fără trecut comunist.

Îmi spunea atunci Corneliu Coposu: „Dacă și Iliescu ar fi procedat la fel, altfel ar arăta politica în România."

În interviurile mele din presa străină am subliniat rezervele față de formula de centru-stânga. Fiind la Paris în aprilie 1990, ca invitat al Asociației de Științe Politice, declaram în

Le Monde, în numărul din 15 aprilie 1990: „Frontul este un rău necesar într-o conjunctură destabilizatoare", iar în *Liberation* din 28 aprilie citam o veche zicală franțuzească: „Faux de mieu on couche avec sa femme."

După victoria electorală a FSN, m-am decis să iau o poziție critică mai tranșantă. Am scris atunci articolul „Democrația în România începe cu democrația în Front" (*22*, 8 iunie 1990) în care declaram: „Rezultatul alegerilor din 20 mai este de asemenea natură încât răspunderea decisivă în privința continuării procesului de democratizare cade asupra FSN, iar FSN este total nepregătit pentru acest rol." În concluzie, arătam că Frontul trebuie să se transforme într-un partid politic cu ideologie, structură internă și conducere bine definite. Dar ceea ce a provocat o adevărată furtună a fost declarația din *Le Figaro*, unde afirmam că românii vor avea nevoie de douăzeci de ani pentru a învăța democrația. În presă, declarația a fost imediat etichetată drept „antipatriotică", toată lumea a sărit la mine, am primit amenințări telefonice cu moartea, iar cineva m-a dat chiar în judecată pentru „ofensă la adresa demnității poporului român". Nimeni, în politică sau presă, nu mi-a luat atunci apărarea. Acum, cei care voiau să mă linșeze declară că am fost optimist, că va fi nevoie de mai mult de douăzeci de ani. Eu rămân pe poziție: douăzeci de ani vor fi de ajuns.

Oricum, 1990 și 1991 au fost ani de încremenire a vechii structuri sociale. În industrie, forța de muncă a rămas stabilă, cu foarte mici modificări în jos (4 169 000 în 1989, 4 005 000 în 1990, 3 803 000 în 1991), deci păstrându-se la 36-37% din populația ocupată. Nici în agricultură nu s-au produs schimbări dramatice, procentul oscilând între 28 și 30% din populația ocupată. Mișcări modeste s-au produs în ramuri mai sensibile la asemenea evenimente: comerț, hoteluri și restaurante, finanțe, bănci și tranzacții imobiliare.

Tripticul stalinist rămânea în vigoare. Încremenirea principalelor clase sociale după 1989 reflecta orientarea conservatoare a FSN. De fapt, Frontul moștenise baza socială a PCR. Pe muncitorii și țăranii pe care Ceaușescu îi înșelase, batjocorise și înfometase în anii '80, FSN i-a curtat și alintat prin majorări de salarii și alte măsuri populiste. La 20 mai 1990 au votat cu FSN circa 70% din muncitori, 83% din țăranii cooperatori și 71% din țăranii individuali. Procentul intelectualilor și tinerilor care sperau într-o schimbare era foarte mic.

În septembrie 1990, în preajma Conferinței de la Madrid a Comunității Economice Europene, avertizam într-un interviu televizat că dacă nu se întreprind măsuri pentru a pune în mișcare privatizarea, pe care o asemănam cu un „cal priponit", atunci „va trebui să cadă un cap!" Chiar a doua zi, președintele Iliescu a invitat pe șefii opoziției la Cotroceni, iar premierul Roman a dat pinteni privatizării micilor întreprinderi. Conferința de la Madrid a decis inițierea negocierilor cu România, așa încât n-a mai căzut nici un cap.

Abia în 1991 guvernul Roman a adoptat un program reformist aplaudat și de opoziție. A fost inițiată liberalizarea prețurilor și a comerțului exterior, a fost promulgată Legea Privatizării Industriei și a fost adoptată Legea Fondului Funciar, prin care peste 80% din suprafața arabilă a țării a trecut în proprietate particulară. Nu vom insista aici asupra acestei reforme agrare de tip secolul al XIX-lea, care a fărâmițat la maxim suprafața arabilă. Fapt este că această lege, ca și celelalte menționate mai sus, a declanșat procesul de dislocare a vechii structuri sociale.

PRIMUL CUTREMUR SOCIAL: MINERIADA

Cu privire la mineriada din toamna lui 1991 există și astăzi deosebiri de aprecieri, discuția axându-se asupra condițiilor politice care au stimulat-o – chiar au inițiat-o –, precum și asupra modului cum s-a desfășurat ea în București.

Într-o perspectivă istorică însă, cred că a fost vorba de o reacție violentă a unui detașament privilegiat al clasei muncitoare în comunism, care a simțit instinctiv amenințarea de a-și pierde privilegiile ca urmare a terapiei de șoc inițiate de guvernul Roman. Peste tot în lume, minerii din industria cărbunelui au simțit că poziția lor este periclitată de legile implacabile ale economiei de piață și ale modernizării, de la minerii din Sheffield ai Dnei Thatcher la cei din Dombas și Siberia ai Dlui Elțîn. Retrospectiv, dacă guvernul Roman ar fi fost lăsat să-și pună în aplicare măsurile radicale anunțate, situația reformei economice în România ar arăta cu totul altfel.

Alegerile din 1992 reflectau deja acele efecte în plan social pe care le-am remarcat în prima fază a reformei în Polonia și Ungaria. Producția industrială începuse să scadă, inflația scăpase de sub control (circa 200% anual), numărul șomerilor săltase la un milion, adică 11% din totalul forței de muncă industrială, prețurile la alimente crescuseră de 14-15 ori, lăsând în urmă salariile și pensiile. La alegerile

locale, în special în Capitală, Convenția Democrată a cules roadele acestei deteriorări economice din mediul urban. Dar în campania electorală pe țară FDSN și Iliescu au pedalat pe teama muncitorilor de șomaj, promițând o privatizare mai lentă și crearea unui milion de locuri de muncă. Votul masiv al țăranilor pentru FDSN se explică prin recunoștința acestora pentru dobândirea proprietății și a libertății de a-și vinde produsele pe piața liberă, după anii de interdicție și silnicie ai regimului ceaușist. Confruntat cu enorme dificultăți (lipsa de unelte și semințe, credite cu dobânzi mari), noii proprietari își puneau nădejdea în sprijinul puternic al statului întruchipat de Iliescu.

Într-un cuvânt, alegerile din toamna lui 1992 marcau faza în care vechile structuri sociale rămâneau dominante și deci dispuneau de capacitatea de a se opune reformei. Această trăsătură socială își va pune amprenta asupra guvernării Văcăroiu (1993-1996), dictând ritmul lent al reformei și teama de a ataca marile întreprinderi industriale.

CEI ȘAPTE ANI ILIESCU

Cei șapte ani de regim Iliescu constituie o problemă controversată a vieții politice românești.

În mod evident, fapt recunoscut și de forurile internaționale, în această perioadă a fost inițiată reforma de structură a sistemului politic românesc, s-au creat condiții pentru înființarea partidelor politice și funcționarea sistemului multipartid, s-a asigurat libertatea presei și a celorlalte drepturi democratice, a funcționat parlamentul bicameral și a fost adoptată, în pofida împotrivirii opoziției, noua Constituție democratică, croită după modelul occidental. Ion Iliescu se poate mândri pe drept cuvânt cu titlul de arhitect al noii democrații românești care a culminat cu aplicarea exemplară a succesiunii puterii la finele lui 1996.

În plan economic, guvernul Văcăroiu a pus accentul pe realizarea stabilității macroeconomice, o politică monetară mai riguroasă, întărirea disciplinei financiare, reducerea inflației. Au lipsit însă măsurile radicale ce se impuneau la nivelul microeconomic, a fost lansată o formulă populistă de privatizare „în folosul întregului popor", care se oprea la porțile uzinelor. Reforma a avansat mai curând în întreprinderi mici și mijlocii, ducând la o creștere semnificativă a sectorului privat în acest sector. Toate acestea au dus la o oarecare relansare a producției industriale, realizată parțial

pe stoc. Dar și pașii timizi spre capitalism au fost frânați la finele lui 1995, când a căpătat prioritate campania electorală, determinând suspendarea de către Fondul Monetar Internațional a acordului *stand by* cu România.

O judecată obiectivă a performanței economice în ceișapte ani o găsim în Raportul Comisiei Economice a UE, publicat la finele lui 1996. El constată cu autoritate: „După răsturnarea regimului Ceaușescu în decembrie 1989, România s-a scufundat într-o adâncă criză economică și socială și timp de mai mulți ani n-a dovedit o voință politică suficientă pentru a se angaja pe calea reformelor." Ca urmare, constată raportul, țara se găsește într-o situație deosebită: „Deși în 1996, sectorul privat a realizat 52% din PIB, economia a rămas dominată de întreprinderile de stat, monopoliste, deficitare și consumatoare de resurse." Mai departe, Raportul precizează: „Structura industrială nu s-a schimbat mult după 1989. Industria rămâne dominată de aceleași mari întreprinderi de stat, create de fostul regim în cursul perioadei de industrializare forțată, caracterizate prin consumuri energetice mari, productivitate scăzută și subvenționare privilegiată din partea statului."

1996: CE FEL DE SCHIMBARE?

Victoria lui Emil Constantinescu în competiția prezidențială și a coaliției CDR-PD-UDMR în alegerile parlamentare a fost salutată în termeni euforici ca o schimbare. Dar ce fel de schimbare?

În perioada tranziției de la socialism la capitalism, schimbarea de la regimul Iliescu, care trăgea spre menținerea vechilor structuri economice, nu putea fi alta decât spre capitalism. Dar liderii triumfători din 1996, care afirmau că, spre deosebire de oamenii vechii puteri, sunt cu trup și suflet atașați civilizației occidentale, evitau să vorbească despre capitalism și nici nu pomeneau acest cuvânt în retorica lor. Deci nu era vorba de o schimbare **ideologică**.

Nici ca program „Contractul pentru România" nu era un manifest pentru o schimbare radicală în economie sau societate. Oferta electorală a CDR și USD formula reforma economico-socială la modul general abstract, în timp ce promisiunile de ajutor social erau specificate concret, chiar cifric. Pentru această ofertă generoasă, cu tentă mai curând de stânga decât de dreapta, a votat grosul electoratului român. Singurul partid care a pledat pentru măsuri economice radicale de dreapta, PL'93, a fost respins de electorat.

Am făcut deseori observația că societatea românească, mai exact majoritatea ei, nu este pregătită să treacă la capi-

talism, că românii nu se dau în vânt după capitalism. Adevărul este că timp de patru decenii noțiunea de capitalism a fost sistematic demonizată, iar după '89 majoritatea românilor au cunoscut numai fructele amare ale acestui sistem (șomaj, inflație, creșterea prețurilor ș.a.); conform sondajelor de opinie, peste 60% din populație consideră că trăiește mai prost decât în socialism. Doar o mică parte a populației a gustat din fructele dulci ale economiei de piață. Deci în conștiința populației nu era vorba nici de o schimbare de **sistem economic**. Și atunci ce era?

După instalarea guvernului Ciorbea nu am auzit o chemare la luptă pentru schimbări radicale, ci o formulă caprovarzistă a două programe: cel pe **termen scurt**, menit a dura șase luni, punea accentul pe ameliorarea urgentă a vieții prin sprijinirea grupurilor sociale în nevoie; abia în **programul pe termen lung** se intenționa adoptarea unor măsuri reformiste. Arătam atunci că alianța forțelor politice a produs un **guvern de centru**, nu unul de centru-dreapta, adică un compromis politic.

Anticipam atunci că factorii externi euro-atlantici vor fi aceia care vor determina deplasarea spre dreapta a noii puteri. Dl Michel Camdessus, directorul general al FMI, în cursul unei zile la București, preciza destul de clar că dacă România dorește să intre în structurile euro-atlantice și să beneficieze de ajutorul financiar al FMI atunci „restructurarea, privatizarea, reducerea subvențiilor și liberalizarea prețurilor trebuie făcute în același timp și cât mai repede". În practică, în ianuarie 1997 delegația FMI a participat la elaborarea programului guvernului Ciorbea.

Dar impulsul extern a ținut doar până în august 1997, când guvernul Ciorbea a încremenit în proiect, speriat de dimensiunea social-politică a noilor sarcini ale reformei: restructurarea monopolurilor din domeniul energiei, privatizarea mamuților ceaușiști și a primelor bănci de stat.

DEPLASĂRI SPRE CENTRU-DREAPTA, DAR REFORMĂ FĂRĂ SUFLU

Procesul de tranziție are o dinamică proprie alimentată de noile forțe sociale generate de economia de piață și de exigențele integrării euro-atlantice. Am asistat astfel la o radicalizare a partidelor de la putere în direcția cuvenită. În PNȚCD a răbufnit la Poiana Brașov conștiința orientării spre dreapta a democrației creștine europene, PNL și-a descoperit vocația de promotor al capitalismului în România, iar PD și-a dat seama că social-democratismul are sens numai într-o țară care a depășit sărăcia și înapoierea tehnică, dispunând de un surplus al venitului național ce poate fi redistribuit mai echitabil. Pe scurt, s-au creionat premisele politice pentru un **guvern de centru-dreapta**, iar profesorul de istoria doctrinelor economice Radu Vasile părea a fi înțeles comanda socială.

Guvernul Radu Vasile a formulat un program propriu al reformei radicale și a pornit la aplicarea lui. Au fost restructurate întreprinderile de stat care dețineau monopolul în domeniile energiei electrice, gazului și petrolului, a fost atacată problema întreprinderilor păguboase și s-au privatizat într-un ritm ceva mai viu întreprinderi de stat și primele bănci de stat. La închiderea unor mine păguboase din Valea Jiului, guvernul a întâmpinat o rezistență violentă, care era pe punctul de a lua forma unei noi mineriade, stopată la timp

de premierul Radu Vasile prin înțelegerea de la Mânăstirea Cozia.

Un timp, guvernul Radu Vasile a avansat curajos pe calea reformei. Dar interdicțiile Fondului Monetar Internațional, interesat exclusiv în stabilitatea macroeconomică și ostil oricărei măsuri de stimulare și creștere a economiei, precum și lipsa unui suport politic din partea partidelor coaliției, au creat în toamna anului 1999 o conjunctură a stagnării care s-a oglindit în scăderea principalilor indicatori economici – PIB și producție industrială și agricolă. Ca rezultat, inflația a pornit în galop, sărind de la cei 25% prognozați la 50-55%, dolarul a crescut pe seama leului, sărăcirea populației a devenit alarmantă.

Față de rezistența socială din ce în ce mai pronunțată și amenințătoare, reforma structurală a ajuns la un punct critic, bate pasul pe loc. Privatizarea micilor întreprinderi continua în ritm lent, guvernul ezita să atace frontal mamuții ceaușiști din metalurgie-siderurgie și rafinăriile petroliere. Monopolurile structurate din energie în loc să scadă prețurile, le scumpesc, cu efecte negative asupra întregii vieți economice. Investitorii strategici, fără facilități, ezită să vină în România. Resursele pentru relansarea economică lipsesc cu desăvârșire. La finele lui 1999 am intrat într-o fază critică în ceea ce privește soarta reformei. Guvernul Radu Vasile și-a consumat elanul reformist. Era terminat.

DREAPTA ȘI STÂNGA ÎN ROMÂNIA DE AZI

În ultima vreme, se vorbește la noi din ce în ce mai mult despre **ideologie**, despre dreapta și stânga, ba chiar a apărut un manifest care cere partidelor din CDR să se poziționeze categoric **la dreapta**. Și de cealaltă parte a baricadei se preconizează tot mai insistent o apropiere a forțelor de **stânga** în vederea recuceririi puterii la alegerile viitoare. Oare este atât de importantă ideologia în determinarea comportamentului partidelor politice și a șanselor lor în competiția electorală?

În literatura de specialitate, ideologia a fost și rămâne o noțiune aprig controversată, din cauza credințelor cu încărcătură simbolică și a modului deseori exagerat în care ea prezintă, interpretează și evaluează lumea și societatea cu scopul deliberat de a mobiliza și dirija pe oameni să se angajeze pe o anumită linie de acțiune, mergând până la revoluție și război. Chiar și Marx, care conta atât de mult pe ideologie, a recunoscut că ideologia conține o doză de ficțiune și mistificare, în cuvintele sale, „o falsă conștiință a realității".

De fapt, ideologia este un factor indispensabil oricărui grup social sau partid care luptă pentru anumite interese și urmărește un scop precis: oricât de mare ar fi iluzia pe care o conține, ideologia este aceea care poate ține laolaltă un grup social sau etnic, făcându-i pe oameni să acționeze

împreună, să lupte cot la cot, fie pentru a cuceri puterea, fie pentru a o păstra. **Fără ideologie, drept catalizator, nu există acțiune socială pe scară largă de mase.** Din cauza acestei funcții specifice, intensitatea luptei ideologice crește o dată cu polarizarea forțelor sociale dintr-o țară și aici găsim explicația preocupării crescânde a liderilor politici de la noi pentru ideologie.

Manifestul Dreptei, lansat de PAR, a surprins tocmai partidele politice situate în mod firesc la dreapta spectrului politic românesc. Cel mai șocant lucru în Manifest li s-a părut sintagma **„Dreapta înseamnă capitalism"** – noțiune tabu în retorica lor politică, absentă cu desăvârșire în discursul lor electoral. Deși în lumea întreagă noiembrie 1996 a fost apreciat ca o victorie a **dreptei** (vezi tabelul de mai jos), atât președintele Constantinescu, cât și premierul instalat Victor Ciorbea s-au ferit ca dracul de tămâie să pomenească cuvântul capitalism. Chiar atunci când pledau pentru *restitutio in integrum*, liderii țărăniști sau liberali recurgeau mai curând la argumente din recuzita Consiliului Europei, decât la afirmarea unui principiu capitalist fundamental.

Orice discuție, spunea Voltaire, trebuie să înceapă cu definirea termenilor. Cei doi termeni au apărut în revoluția franceză, deputații aflați la stânga președintelui Adunării fiind partizanii schimbării ordinii sociale stabilite, iar deputații aflați la dreapta fiind dornici să mențină vechea ordine, invocând tradiția și, la nevoie, chiar o ordine mai autoritară.

În secolul XX, o dată cu apariția unei largi clase mijlocii, atât partidele de dreapta, reprezentând interesele *business*-ului și marelui capital, cât și cele de stânga, militând pentru apărarea intereselor muncitorimii și păturilor nevoiașe, își dispută favorurile clasei mijlocii, care deține grosul votului popular. Este epoca strategiilor „centriste".

În prezent, asistăm la o ofensivă a dreptei în SUA și în Europa Occidentală, care sub steagul globalismului tinde să reducă cuceririle gen *Welfare State* din perioada postbelică, partidele socialiste și social-democrate opunându-se acestei tendințe.

Dar ce sens au noțiunile dreapta și stânga în condițiile noastre istorice total diferite, pentru că este vorba de întoarcerea la capitalism după aproape jumătate secol de socialism? De data aceasta, dreapta este aceea care ocupă poziția **ofensivă** a schimbării ordinii stabilite, dictată de înseși cerințele integrării în sistemul economiei mondiale capitaliste. De aceea, așa cum se vede în Tabel, venirea la putere după 1989 a unor **guverne de dreapta** în țările central-europene a constituit soluția istorică normală. În România, **venirea la putere a stângii a fost o formulă anapoda**, iar faptul că și în 1992 tot stânga a câștigat alegerile a făcut ca timp de șapte ani România să bată pasul pe loc în procesul tranziției. Toată lumea aștepta ca în noiembrie 1996 să se producă și în România schimbarea cuvenită spre dreapta, dar coaliția câștigătoare CDR-PD a produs doar un guvern de **centru**. A fost nevoie de contribuția factorilor externi – FMI și Banca Mondială – pentru ca programul guvernului Ciorbea să capete o orientare reformistă și să fie inițiate o serie de măsuri timide în această direcție. Abia în 1998, în urma radicalizării partidelor aflate la putere (Poiana Brașov în PNȚCD, afirmarea forțelor de dreapta în PNL și decizia PD de a se angaja în schimbarea vechilor structuri) s-a putut alcătui **primul guvern cu tendințe de centru-dreapta** Radu Vasile, care și-a formulat cu forțe proprii un program concret al mersului spre capitalism și a trecut cu fermitate la traducerea lui în viață. Dar care este sprijinul politic pe care îl găsește acest guvern în partidele coaliției aflate la putere?

Problema, așa cum s-a văzut la seminarul de la ARLUS, este PNȚCD. Ambiguitatea de azi a partidului își are originea în mariajul de conveniență încheiat în perioada interbelică între țărăniștii lui Ion Mihalache și partidul național de dreapta al lui Iuliu Maniu. După 1989, noua denumire creștin-democrată adoptată de Corneliu Coposu nu a fost însoțită de o precizare ideologică corespunzătoare. La conducerea partidului a rămas un grup cu vădite tendințe populiste de stânga (vezi denunțarea „burgheziei roșii" la același seminar). De fapt, la Poiana Brașov se afirmase pentru prima dată în partid un curent creștin-democrat de dreapta inițiat de noul premier Radu Vasile.

Nici la liberali, orientarea ideologică nu este cristalizată, așa cum a arătat reacția la Manifestul Dreptei. Vicepreședintele Cataramă afirma că în PNL se manifestă deopotrivă opțiuni liberale și social-democrate. Apare de aceea legitimă observația că Manifestul vizează clarificarea doctrinară deopotrivă la creștin-democrați și liberali. Să notăm că există confuzie ideologică nu numai în plan **social**, dar și în cel **național**. În vreme ce în Europa retorica naționalistă aparține partidelor de dreapta, în România postdecembristă o regăsim la stânga: PRM, PUNR și, în oarecare măsură, PDSR. Și aici explicația rezidă în moștenirea trecutului: comunismul național ceaușist. Manifestul PAR încearcă să opereze și aici corecția necesară, subliniind printre obiectivele naturale ale dreptei: apărarea integrității naționale, reafirmarea idealului reîntregirii neamului, precum și a limbii române ca singura limbă oficială.

Mi se pare judicioasă, chiar cinstită, absența din Manifest a unor opțiuni doctrinare – ca apărarea intereselor categoriilor sociale lovite de instaurarea capitalismului, afirmarea principiului justiției sociale și a redistribuirii mai drepte a venitului național – aparținând în mod normal stângii.

Caruselul politic postcomunist

Țara	Primul guvern	Următorul	Cel mai recent
Cehia*	Dreapta	Dreapta	Stânga
Ungaria	Dreapta	Stânga	Dreapta
Polonia	Dreapta	Stânga	Dreapta
Slovacia*	Dreapta	Stânga	Stânga
Bulgaria	Dreapta	Stânga	Dreapta
România	Stânga	Stânga	Dreapta

* Cehoslovacia s-a divizat în 1993: Cehia și Slovacia.

Sursa: *The Economist*

Este adevărat că în cele două partide istorice ezitarea ideologică se datorează credinței că electoratul român înclină spre stânga, mai curând decât spre dreapta, credință confirmată de însuși succesul la alegători al promisiunilor stângiste din Contractul cu România.

Dacă e să săpăm mai adânc, imediat după revoluție nici nu exista la noi o **bază socială** pe care să se sprijine un partid de dreapta, iar în 1996 noile forțe sociale generate de economia de piață se aflau doar în fază embrionară și participau pentru prima dată la competiția electorală. După părerea mea, situația va fi diferită în anul 2000. Între timp, clasa mijlocie crește vertiginos și apreciez că ea reprezintă 10-15% din populația activă (față de 30% în Cehia, 25% în Ungaria și 20% în Polonia anului 1995). Marii capitaliști posedă acum ziare, posturi de radio și televiziune, instrumente puternice de influențare a opiniei publice. Competiția în acest domeniu a atins punctul în care unii magnați sunt gata să piardă peste un miliard de lei lunar pentru a lansa un ziar sau post de televiziune. De aceea, mass-media este un factor important, poate cel mai dinamic, în promovarea reformei.

De cealaltă parte a baricadei, la **stânga**, se afirmă în forme mai mult sau mai puțin camuflate poziții de prezervare a ceea ce ține de vechiul sistem economic, atât ca structură, cât și ca mentalitate. Adrian Năstase a publicat un articol în care pledează în mod convingător în favoarea unui rol atotcuprinzător al statului în perioada de tranziție. Dar în privința reformei economice, mi se pare elocventă critica „trecerii din sectorul de stat **în cel privat** a unităților de producție", fără a menționa caracterul parazitar al multora din acestea, faptul că ele acumulează datorii enorme la stat și plătesc salariile din capitole bugetare tot ale statului. „Vânzarea industriilor profitabile către străini – scrie domnia sa – slăbește în perspectivă forța economică a statului român și, în loc să consolideze capitalul autohton, rezolvă probleme sociale sau economice din alte țări." Păi dacă avem industrii atât de profitabile, de ce de vreo opt ani batem pasul pe loc în jurul unui PIB de 1 500-1 600 de dolari pe cap de locuitor, în timp ce țările central-europene, care au vândut industrii tot atât de profitabile investitorilor străini, au sărit la 4 000-5 000 de dolari pe cap de locuitor? De acord cu consolidarea capitalului autohton, atât cât este, dar nu poate fi citat în lumea de azi nici un caz în care o țară să fi făcut saltul spre dezvoltare și modernizare exclusiv pe baza capitalului autohton. Mi se pare evident că accentele programatice ale PDSR se adresează segmentelor sociale care se opun reformei, contând pe faptul că faza tranziției la capitalism este foarte dureroasă în plan social. Dar nici stagnarea în sărăcie a celor șapte ani de „rol precumpănitor al statului" nu poate fi formula de viitor a societății românești.

În sfârșit, să remarcăm că imaginea publică nu reflectă totdeauna opțiunea ideologică profesată de liderii politici. Deși afișează o ideologie social-democrată, nici Petre Roman, nici Teodor Meleșcanu nu sunt percepuți de electoratul

român ca oameni de stânga, poate și datorită limbajului lor cultivat și ținutei vestimentare îngrijite, ca să nu spun elegante. Sondajele sociale arată că ei sunt agreați mai curând de către bărbați și femei din lumea înstărită, cu statut socio-profesional mai acătării, studii superioare sau cel puțin medii, locuind preponderent în orașele mari. Mai curând Traian Băsescu, văzut mai des la cămașă și scăpând câte o înjurătură, face impresia unui om de stânga.

La capătul acestor considerente, am ajuns la concluzia că, deși polarizarea socială a intrat într-o fază destul de accentuată, partidele noastre politice nu par a se fi decis pentru opțiuni ideologice ferme, așa cum se vede în tabelul de mai jos. Rămâne de văzut dacă în anul 2000 va avea loc o cristalizare a spectrului politic sub raport ideologic. Așa cum a început campania electorală, lozincile **populiste** par să predomine asupra celor **ideologice**. Nu se profilează o confruntare ascuțită între dreapta și stânga.

La stânga Stângii	La dreapta Stângii	La centru	La stânga Dreptei	La centrul Dreptei	La dreapta Dreptei
PDSR	PRM	PD	PNȚCD	PNL	UFD
PSDR		ApR		PRN	
PSM					
PS					

II
2000 – AN DE COTITURĂ?

REZILIENȚA SOCIALISMULUI ȘI MENTALITĂȚII LUI

La încrucișarea secolului XX și XXI, România face o figură aparte. Într-o lume în care capitalismul occidental triumfă și se extinde ca sferă de influență în noi și noi țări, România e Gică-contra. La noi, socialismul rămâne puternic ca structură și mentalitate, forțele politice și sociale interesate în menținerea vechilor structuri economice se dovedesc mai tari decât cele care urmăresc schimbarea lor potrivit legilor pieței.

Ce altceva înseamnă faptul că 69% dintre români cred că mergem într-o direcție greșită, 61% că era mai bine înainte de 1989 în privința nivelului de trai, peste 50% că bunăstarea românului depinde de stat, iar când e vorba de alegeri majoritatea declară că ar vota cu partide care țin morțiș să păstreze vechile structuri economice ale socialismului?

Confuzia politico-ideologică grefată pe incultura politică apare atunci când aceeași majoritate cifrică se pronunță în favoarea integrării în NATO și Uniunea Europeană, deși la intrarea în aceste organizații stă scris: **numai țări capitaliste**. Eu am mai spus că portretul robot al românului fericit este o combinație între dorința de a beneficia de starea materială din Occidentul capitalist și securitatea locului de muncă din socialism. Cred că în Occident s-a subestimat reziliența tenace în conștiința oamenilor din Răsărit a avan-

tajelor sociale ale comunismului. Un sondaj realizat de un institut din Praga relevă că socialismul este regretat de 40% din unguri și 32% din cehi. Nu mă mir, pentru că am fost la Budapesta în timpul regimului Kadar și mi-am dat seama cât de bine o duceau ungurii, după cum și la Praga oamenii o duceau destul de bine în anii '80. Chiar și în cazul nostru, mulți români uită că se așezau la cozi de cu seară în fața alimentarelor ca să apuce rația de zahăr și ulei sau punga de gheare de pui și „adidași", au uitat foamea și frigul din case, întreruperile de curent și batjocura programelor TV de două ore – atunci când rămân șomeri și nu găsesc de lucru. Așa se explică faptul că în disperare de cauză s-au găsit printre români unii care să-l regrete pe Ceaușescu și chiar să iasă la o demonstrație de stradă cu portretul lui. Muncitorul rămas fără lucru se sinchisește foarte puțin de marile libertăți pe care le-a adus revoluția din 1989.

Trebuie de asemenea ținut seama de faptul că în această blestemată fază a tranziției românii n-au cunoscut decât fructele amare ale capitalismului – șomajul, inflația, recesiunea.

FACTORII EXTERNI INTRĂ ÎN JOC

1999 a fost nu numai un an rău. A fost și anul judecăților pesimiste, al premoniților prăpăstioase și al prognozelor apocaliptice. Este adevărat că datele statistice, ca și sondajele de opinie le-au furnizat materie primă din belșug. Și ceea ce în viitorologie se numește *trend*, tendința sau direcția în care merg lucrurile, le dădea apă la moară. Nici eu nu m-am afirmat ca un optimist și m-am ținut cu încăpățânare de cei douăzeci de ani de învățare a democrației pe care trebuie să-i parcurgă românii.

Se impune, totuși, o precizare. Douăzeci de ani pentru învățarea democrației. Dar în privința celei de a doua sarcini istorice – economia de piață? Va dura tot atât traducerea ei în viață?

Democrația și economia de piață sunt oarecum legate între ele, dar nu se condiționează reciproc. Au existat dictaturi brutale, ca cea a lui Franco în Spania, dar economia mergea foarte bine. Și sub dictatura lui Pinochet, Chile a prosperat economic, iar astăzi China are un regim dictatorial, dar creșterea economică bate toate recordurile. De altfel, eu am demonstrat teoretic că introducerea simultană a celor două – democrație și piață – a fost o soluție forțată impusă de Occident, deoarece istoricește piața, în forma ei

modernă capitalistă, a apărut mai întâi și numai după aceea au început să se adopte libertățile democratice.

Ei bine, eu consider că instalarea economiei de piață ar putea să dureze mai puțin de douăzeci de ani și ca atare mi-am luat inima în dinți și am prezis: 2000 va fi un an mai bun, ba chiar începutul unei relansări economice, dar am ținut să precizez imediat: nu atât datorită factorilor interni, ci celor **externi**.

Am spus-o și o repet mereu: deși contează enorm efortul propriu național în termeni de muncă, organizare și voință politică, **România nu poate trece hopul unei reforme radicale fără un masiv ajutor financiar extern**. Chiar guvernul Radu Vasile, primul care a luat taurul reformei de coarne și a închis o serie de întreprinderi păguboase, chiar acest guvern s-a oprit la porțile marilor combinate ceaușiste și și-a pierdut elanul reformist. Iar la dreapta lui nu există o forță politică suficient de puternică pentru a conduce România cu mână fermă spre capitalism.

Din păcate, până acum ajutorul financiar extern a fost extrem de modest, nu ne-a ajuns nici pe o măsea. Ba, așa cum am demonstrat cu cifre, Occidentul ne-a muls. Abia acum, Uniunea Europeană s-a trezit și a decis să ne ajute și cu miliarde de dolari și cu planul Verheugen. După spusele lui Mugur Isărescu vom primi în 2000 peste cinci miliarde de dolari, din care jumătate nerambursabili. În realitate, fondurile promise de Uniunea Europeană vor veni în România abia în 2001.

DE LA „DOMN STRĂIN“ LA VERHEUGEN

În noiembrie 1999, când scrisoarea Comisarului Günther Verheugen adresată premierului Radu Vasile sugera ca un grup de experți al UE, FMI și Băncii Mondiale, împreună cu reprezentanții Guvernului român, să elaboreze o strategie pe termen mediu a dezvoltării României, unii politicieni români, fluturând steagul mândriei naționale velico-române, au respins ideea ca pe un „dictat străin“. Prima reacție, aș spune instinctivă, a Dlui Ion Iliescu a fost categorică: „Această propunere este inacceptabilă pentru un guvern care se respectă.“ Ulterior, președintele PDSR a revenit și a scris Dlui Verheugen o scrisoare măgulitoare. Timpul, ca și noaptea, se dovedește un bun sfătuitor în politică.

În presă a apărut analogia cu formula istorică „domn străin“. Ea merită toată atenția. Liderul liberal I.G. Duca, om de o excepțională cultură și inteligență, nota în memoriile sale că rolul regelui Carol I în edificarea României moderne a fost considerabil pentru că „el avea tocmai însușirile care ne lipseau nouă românilor“.

Să le menționăm pentru că sunt al dracului de actuale astăzi:

„Într-o țară care n-avea noțiunea timpului, regele Carol aducea simțul exactității matematice... Într-o țară de apro-

ximație în toate, el a adus conștiinciozitatea impusă până la meticulozitate germană. Într-o țară de zvâcnituri, de entuziasm violent și de descurajare pripită sau cel puțin de rapidă plictiseală, el a adus o străduință nezdruncinată, liniștită și regulată, ca bătăile numeroaselor orologii ce umpleau apartamentele sale." (Și acum ciuliți urechile la această frază scrisă cu peste jumătate de veac în urmă:) *„Într-o țară cu mentalitate orientală, el a adus un spirit occidental în vremea tocmai când acea țară se străduia să se avânte în marea vâltoare a civilizațiunii occidentale."*

Da, acest spirit occidental încearcă acum să-l aducă planul Verheugen.

Dar între „domn străin" și Verheugen sunt deosebiri fundamentale care țin de epocă și de însuși caracterul relațiilor internaționale:

1) Carol I a apărat în perioada formării statului național român, în timp ce planul Verheugen este un produs al primei instituții cu caracter supranațional inițiate în Europa în perioada postbelică;

2) În timp ce Carol I era regele unui stat cu economie autarhică, în România zilelor noastre factorii externi tind să prevaleze în determinarea politicii economice a țării;

3) Crearea pieței comune a celor cincisprezece state membre ale UE și mai recent a monedei unice euro marchează renunțarea parțială la suveranitatea statelor în aceste domenii;

4) Deocamdată statul național rămâne actorul principal și în UE și aceasta se exprimă în aceea că organul suprem de decizie în UE este Consiliul de Miniștri care se întrunește de două ori pe an. Deciziile Consiliului sunt puse în practică de Comisia de la Bruxelles, care are o compoziție supranațională.

Experiența celor zece ani trecuți de la revoluție demonstrează că România nu poate trece hopul reformei fără un ajutor străin multilateral. De aceea nu trebuie să ne ofuscăm, să ne simțim jigniți, când Comisia UE constată că în cei zece ani nu am reușit, indiferent cine a fost la guvernare, să efectuăm tranziția de la socialism la capitalism, condiție a acceptării noastre în UE. Comisia nu vine numai cu sfaturi. Romano Prodi, șeful Comisiei, a declarat că în anul 2000 România va beneficia de un ajutor financiar de șapte sute de milioane de dolari.

EUROPA ÎN 2000

Anul acesta, când suntem pe cale de a negocia intrarea României în Uniunea Europeană, trebuie să ne familiarizăm nu numai cu normele și regulile comunității, dar și cu problemele ei. Așa vom învăța ce putem și ce nu putem face de acum înainte.

Iată, de pildă, conflictul ce dăinuie de câteva luni între Franța și Marea Britanie în chestiunea importului de carne de vită, întrerupt de Franța în urma bolii vacii nebune. Deși Comisia UE de la Bruxelles a ajuns la concluzia că această boală nu mai constituie o amenințare pentru consumatori și a cerut Franței să-și revizuiască interzicerea importului, guvernul francez persistă în această atitudine și nu cedează.

În chestiunea monedei unice euro, acceptată de unsprezece state membre, Marea Britanie, Suedia, Danemarca și Grecia (ultima pentru că nu întrunește criteriile) nu marșează și rămân pe dinafara uniunii monetare. Ce arată aceste lucruri?

Cele două tendințe majore – *megatrends* – în relațiile internaționale, care se bat cap în cap, se regăsesc și în UE:

a) pe de o parte **competiția și conflictul de interese** dintre state din cauza inegalității în materie de putere, bogăție și dezvoltare, și

b) pe de altă parte, nevoia de **cooperare și integrare**, dictată de revoluțiile tehnologice în comunicații, informații și transporturi care sar peste granițe, nu au nevoie de viză.

Vasăzică, piața comună și moneda comună cer o renunțare parțială la suveranitate în aceste domenii, dar statele naționale păstrează nucleul politic de bază, care le permite să-și apere interesele proprii așa cum le percep ele.

Ce concluzii decurg pentru noi?

Prima, că dacă vrem să ne integrăm în UE, trebuie să ne obișnuim cu ideea renunțării parțiale la suveranitate.

A doua, că trebuie ca în acest context să apărăm acele interese naționale proprii care sunt periclitate la un moment dat de cerințele integrării. Va fi nevoie să păstrăm taxele vamale și dreptul de a aproba importuri la mărfuri care amenință producția industrială și agricolă, până când ea devine competitivă.

NOUL STATUT INTERNAȚIONAL AL ROMÂNIEI

România intră în anul 2000 cu un nou statut internațional:

1) Face parte din troika care gestionează cooperarea și securitatea europeană, împreună cu Austria și Danemarca (prima întâlnire la Viena, 21 ianuarie);

2) Încep negocierile cu UE în vederea aderării;

3) UE se implică direct în reformarea economiei românești prin planul Verheugen;

4) Finanța internațională marchează noul statut prin semnalul pe care-l dă sosirea negociatorilor FMI la București.

Probabil că Nea Mitică se întreabă de ce i-a apucat pe occidentali dragostea de România așa, deodată? Că până acum nu prea ne-au alintat; ba ne-au muls economic și ne-au făcut piață de desfacere, ba ne-au făcut greutăți financiare și ne-au scăzut ratingul cu liftul, ba ne-au scos ochii cu copiii handicapați și orfani. Singura vorbă mai bună pe care am auzit-o era că avem unguri în guvern, fapt pentru care, din când în când, ne băteau pe umeri.

Eu cred că două considerente mari și late i-au făcut pe occidentali să schimbe calimera. Primul privește poziția geopolitică a României, pe care nu o putea descoperi decât un englez, Tony Blair, și asta după Bosnia și Kosovo. Dacă lăsăm și România să se afunde în mlaștina sărăciei și mizeriei, ce se va alege de sud-estul Europei? Cine va mai

putea stăvili noile forțe barbare care amenință Europa – tăvălugul emigrației clandestine din Est, terorismul, traficul de arme, drogurile și materialele radioactive? Să salvăm deci această redută la granița Europei civilizate, care e România, și s-o punem pe picioare ca să oprească puhoiul! Al doilea motiv – conjunctura europeană. Prin crearea pieței comune și a monedei comune, adâncirea integrării a ajuns la limita posibilului, aș spune la limita statului național. Orice pas mai departe, unificarea politicii externe și a organizării statale, pune în discuție însuși statul național, iar Franța și, cu atât mai puțin, Marea Britanie nu sunt pregătite pentru a se contopi într-o federație a Europei de tipul Statelor Unite; formula lui De Gaulle „Europe des Patries" este o metaforă literară, care ascunde de fapt dorința de *status-quo*. Deci, să atacăm alternativa – adică lărgirea UE, cerută de competiția pe plan mondial cu SUA și Japonia, în care atuul Europei este cea mai largă piață integrată cu cea mai mare capacitate productivă.

DIPLOMAȚIA ROMÂNEASCĂ ÎN FAȚA UNUI EXAMEN GREU

Pentru prima dată de la revoluție, diplomația românească este chemată în fața unui examen greu.

Ea are de făcut față sarcinii extraordinare de a gestiona cooperarea și securitatea în Europa în troika OSCE împreună cu Danemarca și Austria, urmând a fi în 2001 președinte ale OSCE.

În februarie, România a început negocierile de aderare a UE, la Bruxelles.

Toate acestea cer o pregătire minuțioasă a dosarelor, profesionalism și o mare doză de tact.

Dar după părerea mea, sarcina este ușurată de marea bunăvoință și simpatie de care se bucură în prezent România în lumea occidentală și de faptul că diplomații noștri sunt în genere de formație culturală occidentală.

Piatra de încercare a diplomației românești nu este la Vest, ci la Est, iar testul suprem este Tratatul cu Rusia. Istoria relațiilor postdecembriste cu Rusia este pe cât de dramatică, de atât de nevricoasă. La început a fost mult hulitul tratat cu Uniunea Sovietică, semnat în mod pripit și necugetat de președintele Iliescu. Au urmat ani lungi de uitare și reproșuri, în care au fost îngropate prostește până și schimburile economice cu Rusia. În 1996, când ministrul de Externe rus Primakov a venit la București gata să parafeze un tratat cu

România, guvernului i-a fost frică de efectul electoral al semnării și l-a făcut pe Primakov să se întoarcă furios acasă. Au urmat niște negocieri căznite și fără entuziasm, pe fondul unei ostilități antirusești destul de transparente.

Acum însă tratatului cu Rusia i-a sosit ceasul. Este vorba nu numai de interese de politică externă, pe care Ungaria și Polonia le-au înțeles cu mult timp în urmă, dând uitării tragice evenimente din trecut în interesul tratatului de pace cu Rusia. Dar România pur și simplu nu-și poate exercita mandatul de președinte al OSCE dacă are relații proaste tocmai cu țara care creează cele mai grele probleme cooperării și securității în Europa.

Aș spune că negocierea și definitivarea tratatului cu Rusia este problema numărul unu a diplomației românești, atât ca importanță, cât și ca urgență.

Petre Roman dispune de tot armamentul cu care trebuie să fie dotat un bun ministru de Externe. Are cultură și inteligență diplomatică, este fluent în limbile europene, are ținută și chiar șarm – calități care nu erau fructificate la Senat.

Îl paște un singur pericol: campania electorală, tentația de a folosi conjunctura favorabilă României în prezent pentru a redresa căderea în sondaje a popularității Partidului Democrat.

SOLUȚIA SALVATOARE: MUGUR ISĂRESCU

A început prost cu declanșarea crizei, dar s-a terminat bine! Cum s-a ajuns la această criză politică ce amenința stabilitatea politică a României și afecta negativ credibilitatea sa în fața finanței internaționale?

Totul a pornit de la disperarea ce a cuprins Cotrocenii după ultimele sondaje, care arătau că s-ar putea ca Emil Constantinescu să nu apuce nici turul doi la alegerile prezidențiale. Și atunci a apărut un scenariu îndrăzneț: bazat pe decizia istorică a *summit*-ului de la Helsinki, să joace totul pe cartea statutului internațional plin de promisiuni al negocierii cu UE și al asistenței financiare masive, supralicitând meritul său personal în cucerirea acestui statut. Dar, pentru a beneficia electoral de izbândă, trebuia imediat schimbați premierul și Guvernul, pornind la luptă cu o echipă nouă, cu un nou prim-ministru. La dracu' cu Constituția – punct ochit, punct lovit: am hotărât să-l schimb pe premierul Radu Vasile și am făcut-o!, își zise președintele, scărpinându-se în barbă.

Când în față s-a căscat o criză politică de pomină, președintele Constantinescu a procedat cu calm și tact. După ce menționase meritul fostului președinte Iliescu în succesul de la Helsinki, l-a invitat pe acesta la sfat de taină, după care a urmat defilarea șefilor de partide și a candidaților la șefia Guvernului, pentru ca, până la urmă, să-și dea seama că nici

unul nu e de soi și să se oprească asupra lui Mugur Isărescu, soluția salvatoare.

Da, Mugur Isărescu e bun pentru că știe pe de rost care este starea economico-financiară a țării, dar, mai ales, se bucură de aprecierea forurilor financiare externe de care avem nevoie mai mult ca oricând. Este omul potrivit să pună în aplicare planul Verheugen, este o garanție de bonitate pentru FMI și Banca Mondială. Ca om de finanțe, e mai mult friedmanist decât keynesian și se va împăca greu cu fiscalitatea liberală a lui Remeș și desigur se va vedea cum va reuși ca manager al unei echipe făcute după algoritm, după ce la BNR nu s-a dovedit un controlor sever și vigilent al Bancorex, Credit Bank și Banca Agricolă.

Una e să conduci o bancă sau chiar un sistem bancar și alta e să coordonezi cu mână forte ministere atât de variate și miniștri atât de diferiți, fiecare având în spate un partid gata oricând să-i ia apărarea. În ce privește compoziția Guvernului și noua formulă a vicepremierilor care s-a definitivat, mi se pare fericită venirea lui Petre Roman ca șef al diplomației, pentru care are o dotare multilaterală – de la viziune și competență profesională la ținută și fluență în limbi străine. Restul ține mai mult de algoritm decât de profesionalism.

NOILE CLASE SOCIALE ÎN ARENA POLITICĂ

În 2000, pentru prima dată, vor juca un rol semnificativ în campania electorală noile forțe sociale generate de economia de piață: clasa mijlocie și pătura ei superioară, marii capitaliști. După datele de care dispunem, în momentul de față clasa mijlocie a crescut cu mare viteză de la cei 4-5% din 1989 la 10-11% din populația activă. Zecile de mii de vile ridicate în noile cartiere rezidențiale ale orașelor și în zonele de atracție turistică, precum și invazia automobilelor de lux și de teren atestă forța economică a clasei mijlocii din România. Deși nu are încă o reprezentare politică bine definită, mai multe partide disputându-și favorurile ei, clasa mijlocie dă tonul în viața culturală, dictează în materie de consum și constituie publicul principal al mass-media. Mult mai evidentă și chiar agresivă va fi prezența în bătălia electorală a marelui capital, care se manifestă atât prin finanțarea directă a partidelor politice, cât și prin ambiția de a deveni media-moguli, patroni de ziare, posturi de radio și de televiziune. Lansarea unui ziar sau a unei publicații săptămânale costă o avere, iar punerea pe picioare a unui post de televiziune cere milioane de dolari. Dinu Patriciu, Mihai Cârciog, Ion Rațiu, Sorin Vântu, Adrian Sârbu, Iosif Naghi, Valentin Păunescu, Dan Voiculescu, Marcel Avram, Popescu-Tăriceanu au cucerit importante poziții în mass-media.

Să citez cazul unui magnat român care, pentru a-și impune ziarul pe piață, este dispus să piardă cincisprezece miliarde de lei pe lună. Media Pro Group a investit în *Ziarul Financiar* peste un milion de dolari. Gelsor-ul lui Sorin Vântu a cumpărat de la grupul Tofan o întreagă rețea de ziare provinciale, *Monitorul*, cu o cifră de afaceri de peste o mie de miliarde de lei. Oamenii de afaceri, prin organizațiile lor, sunt prezenți pentru prima dată în bătălia electorală.

ALEGERILE 2000: NOUL DISPOZITIV STRATEGIC

Istoria bătăliilor electorale din România (1990-1992-1996) este marcată mai sugestiv de evoluția conștiinței **sociale** decât de cea a conștiinței politice. În 1990, Frontul Salvării Naționale era singura forță politică în stare să-și asume guvernarea țării și dat fiind că în conducerea lui se aflau foști comuniști, ei au moștenit baza socială a PCR – pe muncitorii și țăranii pe care Ceaușescu îi înșelase, batjocorise și înfometase și pe care în 1990 i-a curtat și alintat prin măriri de salarii, săptămâna de lucru de cinci zile și alte măsuri populiste. 70% din muncitori și 83% din țărani au votat cu Iliescu și FSN.

În 1992, primele măsuri de liberalizare și privatizare au produs schimbări în structura socială și era firesc ca ele să se reflecte și în sfera politică. În centrele urbane muncitorii industriali continuau să domine scena, dar la sate reforma agrară, care afecta grosul țărănimii, începea să-și arate efecele. Terapia de șoc inițiată de guvernul Roman lovise în cei cu venituri fixe, ceea ce explică reducerea popularității FSN de la cei 76% din 1990 la 33% în 1992 și victoriile Convenției Democrate în orașe, în frunte cu Bucureștiul, la alegerile locale. Argumentele politice, în special atacul principal al opoziției în 1990 și 1991 – de la Piața Universității la „procesul comunismului" –, și-au pierdut virulența politică

în momentul în care cei șase candidați la președinție fuseseră toți membri ai PCR, unul chiar al PCUS.

În general, fluiditatea socială caracteristică perioadei de tranziție la economia de piață nu permitea fiecărui partid politic să identifice cu precizie baza sa socială, pe care să o reprezinte ca interese și căreia să-i solicite votul. Nici nu se mai putea vorbi de „clasa muncitoare" sau de țărănime, ca despre o clasă omogenă, deoarece în sânul acestora se produseseră diferențieri socio-profesionale marcante.

Din această cauză a lipsit pe arena electorală o ciocnire dramatică între poziții diametral opuse. Nici dreapta, nici stânga nu s-au afirmat fățiș cu programe radicale de reformă economică sau politică, potrivit ideologiei tradiționale respective.

În 1996, ciocnirea a fost ceva mai esențită. Pe primul plan nu mai era comunismul, ci **reforma economică**. Dar nici în 1996 nu am asistat la o confruntare pentru sau contra unei reforme radicale. CDR a pus accentul mai mult pe măsuri de salvgardare a categoriilor nevoiașe lovite de reformă, promițând doar capitalismului rentier restituirea proprietăților expropiate de comuniști. Iliescu și FDSN au pedalat mai mult pe grija ca muncitorii să nu aibă de suferit de pe urma reformei și pe crearea noilor locuri de muncă, iar la țară pe speranța țăranilor împroprietăriți că vor primi ajutor de la stat.

Acum, în 2000, bătălia electorală capătă o nouă înfățișare, deși în politică habitudinile și inerția au o mare putere și întârzie identificarea **noului**.

Acest **nou** este implicarea **directă** a Uniunii Europene în treburile noastre interne și în primul rând în transformarea economiei românești conform cerințelor integrării. Aceasta schimbă în mod necesar întreg dispozitivul strategic și terenul bătăliei electorale. Comisia de la Bruxelles a ajuns la concluzia că reforma economică în România este o treabă

mult prea serioasă pentru a fi lăsată pe seama unor forțe interne care timp de zece ani s-au dovedit incapabile să gestioneze tranziția și să o ducă până la capăt.

Nu cred că ajutorul financiar masiv al UE și sponsorizarea reformei românești vor avea efecte **imediate** asupra nivelului de trai al populației. Dar va dispărea în mare măsură confuzia privind direcția în care mergem și incertitudinea cu privire la viitorul României. Nu vom mai înregistra în sondaje că 60% dintre români cred că România merge într-o direcție greșită și nici procentul celor care cred că anul viitor o vor duce mai prost nu va fi așa de mare. Or, iată un criteriu major în determinarea opțiunii la urne.

Pentru prima dată, bătălia electorală va sili partidele politice să dea răspunsuri categorice și fără echivoc la următoarele întrebări:

Ești pentru sau contra integrării în Uniunea Europeană, și dacă da, îți dai seama că mersul spre capitalism este condiția *sine qua non* a primirii în UE?

Ești pentru sau contra reformei radicale a vechilor structuri economice, așa cum cere Comisia UE de la Bruxelles?

Chiar și oferta economică a fiecărui partid, confecționată până acum doar conform unor revendicări interne ale diferitelor categorii de cetățeni, în campania electorală 2000 va trebui să aibă în vedere și cerințele Uniunii Europene sau ale planului Verheugen.

Este știut că sunt partide politice care-și datorează popularitatea faptului că speculează una din următoarele atitudini ale cetățenilor:

– fie nostalgia după vremuri apuse și siguranța locului de muncă în socialism;

– fie atașamentul pentru un stat care face și desface totul în economie;

– fie faptul că majoritatea românilor au cunoscut numai efectele rele ale capitalismului – șomaj, inflație, recesiune, pauperizare.

Cum vor împăca ele aceste atracții ale popularității interne cu cerințele exact contrarii ale integrării în Europa?

Nu ne facem iluzia că în campania electorală vom asista la o explozie de sinceritate și transparență totală și că politicienii vor răspunde la întrebările de mai sus cu da sau nu. Disimularea face parte integrantă din lupta politică și mă aștept la performanțe actoricești în marea tradiție a lui Tipătescu și Cațavencu.

Ceea ce se poate spune la această oră este că în timp ce în 1999 recesiunea, inflația și sărăcirea populației avantajau partidele de stânga, în 2000 o dată cu implicarea directă a Uniunii Europene și cu apariția unei perspective de relansare economică, centrul și centru-dreapta se află într-o poziție mai bună de a câștiga voturi.

Numai că această condiție foarte generală va fi activată în măsura în care partidele se vor pricepe la fructificarea ei politică.

PDSR, care în 1994 se afla în ofensivă, exploatând atât mizeria socială, cât și lipsa de perspectivă a oamenilor, acum se află în dificultate: trebuie să împace capra cu varza. Capra este popularitatea generată de rezistența la schimbarea vechilor structuri economice care produce șomaj și alte necazuri, iar varza este Uniunea Europeană care cere tocmai această schimbare. Orice și oricum ar face aceasta, PDSR va menține foarte greu înaltul procentaj de ieri. Iar aliatul său natural PRM este pur și simplu blocat de turnura ivită în viața politică și nu mai știe cum să o întoarcă. Nu mai poate să înjure Occidentul și nici să atâțe împotriva ungurilor și evreilor, căci în Uniunea Europeană nu se poartă așa ceva.

De cealaltă parte a baricadei, unde se află forțele politice care ar trebui să beneficieze de noua conjunctură, în mod paradoxal domină degringolada și tendințe de dezintegrare. PNȚCD este răvășit de lupte intestine în jurul conducerii și de boala corupției, iar PNL vrea să devină vioara întâi în CDR și a decis să meargă pe liste separate la locale, amenințând astfel unitatea CDR. Într-un cuvânt, partidele istorice nu sunt în stare să exploateze venirea Uniunii Europene la București în folosul lor electoral. Para mălăiață nu pică în gura lui Nătăfleață.

În schimb, dacă ApR-ul lui Meleșcanu reușește să se prezinte drept campion al integrării europene, lipsit de complexele celor două regimuri care au dus lucrurile de râpă, are șanse să culeagă atât mingile pierdute de PDSR, cât și pe cele luftate de CDR. Așa cum am mai subliniat, ApR a devenit în 1999 **a treia forță politică** a țării, după PDSR și CDR, iar în 2000 poate urca chiar mai sus.

III
PREZENTUL ȘI VIITORUL INTEGRĂRII EUROPENE

CRITERIILE SUCCESULUI

Ideea realizării uniunii europene aparține francezului Jean Monnet. În mintea lui Monnet, uniunea europeană era menită să asigure pacea și stabilitatea în Europa, după atâtea războaie sângeroase și devastatoare, dar și „o formulă de reafirmare a puterii Franței în Europa, prin care Germania și alte țări europene să fie prinse într-o structură federală pe care Franța să o poată domina" (*The Economist*, 23-29 oct. 1999).

La cincizeci de ani de la crearea primei Comunități Europene a Cărbunelui și Oțelului, urmată de Tratatul de la Roma (1957) care a consacrat formarea Comunității Economice Europene pentru stabilirea unei uniuni vamale și pieței comune, se poate spune că ideea lui Monnet a fost un *„success story"*. Care au fost condițiile vitale ale acestui succes istoric?

În primul rând, **omogenitatea economică**. Toate cele șase țări inițiale ale comunității (Franța, Germania occidentală, Italia, Belgia, Olanda și Luxemburg) aveau un nivel relativ egal de dezvoltare economică și tehnică în sensul că cel puțin 80% din forța lor de muncă era ocupată în activități neagricole, iar venitul actual pe cap de locuitor trecea de 5 000 de dolari anual, consumul de calorii pe cap de locuitor de asemenea trecea de 3 000.

În al doilea rând, **omogenitatea structurii de clasă**. Toate cele șase state aveau o structură capitalistă, burghezia fiind în fruntea treburilor statului, iar clasa mijlocie constituind treptat grosul populației.

În al treilea rând, **omogenitatea politică** a devenit și ea un criteriu de bază, în sensul că toate statele membre aveau un sistem multipartid și practicau democrația.

În ce privește **compoziția națională**, trebuie spus că dacă originea etnică, comunitatea de limbă și religie sunt factorii esențiali în formarea națiunilor, diversitatea acestora nu are aceeași pondere în procesul integrării supranaționale.

Pentru a încheia înșiruirea criteriilor integrării, să punctăm faptul că importanța factorilor sociali în procesul de integrare nu rezidă în valoarea lor statică, ci mai ales în afirmarea lor **dinamică**, în rolul pe care-l joacă în lupta politică, în **politică**.

Istoricii și sociologii au constatat că nici muncitorii industriali, nici țărănimea nu s-au manifestat ca forțe active ale integrării. Primii și cei mai aprigi promotori ai Comunității Economice Europene au fost **marile corporații** vest-europene aflate în căutarea unor noi piețe și investiții. Numeroase mari întreprinderi au fuzionat pentru a obține controlul asupra pieței din țările comunitare (*Gewaert* din Belgia cu *Agfa* din Germania occidentală, *Philips* din Olanda cu *Siemens*, germană, *Blevele* din RFG cu *Giller* din Franța, *Renault* cu *Alfa Romeo* etc.). Numărul concentrărilor industriale (fuziuni sau înghițiri) a crescut de la șaizeci pe an în perioada dinaintea înființării CEE la o sută cincizeci în perioada 1961-1965 (*Economie et Politique*, iunie-iulie 1966, p. 174). Legislația împotriva cartelurilor și trusturilor a fost dată uitării. Pe scurt, marile corporații au devenit **principalii beneficiari ai integrării economice**.

Treptat, logica luptei pentru piață a atras în Comunitate Marea Britanie și Spania, Portugalia și Grecia, Irlanda și Danemarca, iar mai recent Suedia, Finlanda și Austria, în total numărul statelor membre ajungând la cincisprezece. Două din acestea, Portugalia și Grecia, au fost atrase și din considerente politico-strategice în perioada primejdiei expansionismului sovietic, ambele primind un ajutor financiar substanțial pentru a se apropia de nivelul economic mediu al Comunității.

DIALECTICA INTEGRĂRII EUROPENE

La o conferință internațională care a avut loc în 1992 la Seul, pe tema înfloririi zonelor economice în lume, am explicat acest fenomen ca urmare a celor două tendințe majore, *megatrends*, pe arena internațională, care sunt contradictorii, se ciocnesc cap în cap: pe de o parte, **competiția și conflictul de interese** dintre state și grupuri de state în lupta pentru cucerirea unei porțiuni cât mai mari din piața mondială (*market share*); pe de altă parte, nevoia de **cooperare și integrare** impulsionată de noile tehnologii revoluționare în comunicații, informații și transporturi care sar peste granițe naționale.

Ciocnirea dintre cele două tendințe a apărut și în evoluția CEE, fiind marcată de momente de optimism și entuziasm privind mersul integrării, dar și de certuri și ciocniri între statele membre, de aici rezultând progrese și regrese, înaintări și pași înapoi.

În primii ani după semnarea Tratatului de la Roma, Comunitatea s-a bucurat de condiții extrem de favorabile primilor pași spre integrare.

Erau ani de expansiune economică vijelioasă în Europa Occidentală, ceea ce a permis Comunității să înființeze o uniune vamală, eliminând un șir de bariere în schimburile de produse industriale și adoptând un tarif comun. Comu-

nitatea a reușit chiar să creeze „piața verde" a produselor agricole, o dată cu un fond comun de sprijinire a fermierilor. Aceasta a dat naștere unei euforii a integrării în statele membre.

Dar când au izbucnit convulsiile sociale din Franța, în mai-iunie 1968, întregul edificiu al Comunității s-a cutremurat. Ca să-și apere poziția competitivă, guvernul francez a fost nevoit să restaureze taxele vamale la importuri și chiar să adopte cote de import, dând peste cap aranjamentele comunitare. În Germania occidentală, reevaluarea mărcii în 1969 a silit guvernul de la Bonn să ia măsuri similare de protejare a țăranilor, iar rezultatul a fost un prăpăd pentru „piața verde".

La *summit*-ul CEE de la Haga din decembrie 1969, cei șase au decis să amâne datele unor măsuri de integrare agricolă pentru 1975 și 1978.

Istoria CEE a mai cunoscut momente de entuziasm urmate de decepție și descurajare. Dar de fiecare dată nevoia de cooperare și integrare, impulsionată de formidabilele progrese tehnologice, a învins și depășit conflictele de interese care țineau lucrurile în loc.

Concluzia care se impune: atât timp cât **puterea națională** rămâne în sistem, procesul integrării este reversibil. Oricând, statul național poate decide să iasă din sistem sau să ia măsuri contrare integrării.

TRATATUL DE LA MAASTRICHT

În 1991, *summit*-ul Comunității a adoptat Tratatul de la Maastricht, Olanda, prin care obiectivul major a fost fixat: **Uniunea Economică, Monetară și Politică** până în 1999. Era evident un țel ambițios, care depășea cu mult atât condițiile obiective, cât și stadiul conștiinței publice europene. Promotorii săi îl prezentau ca o necesitate politică de a integra Germania unificată în sistem, înainte ca colosul german să-și afirme aspirații de mare putere hegemonică în Europa. Dar în procesul integrării graba este contraproductivă. Votul danezilor împotriva ratificării Tratatului, referendumul pe muchie de cuțit al francezilor și ezitarea britanică sau germană de a pune chestiunea în fața votului popular au trezit la realitate guvernele celor douăsprezece țări. De fapt, nici Uniunea Monetară nu părea oportună în toiul degringoladei monetare din toamna lui 1992.

De aceea, *summit*-ul de la Edinburgh din decembrie '92 a mutat accentul de pe „adâncirea" integrării pe „lărgirea integrării", luând decizia de a primi ca noi membri Austria, Finlanda și Suedia.

Oricum, la 1 ianuarie 1993 s-a instituit piața unică a statelor membre, cu o populație de 360 de milioane și un produs total de 6,5 trilioane dolari. Aceasta însemna desființarea barierelor și taxelor vamale, precum și libera mișcare a capi-

talurilor, bunurilor, serviciilor și persoanelor în cadrul pieței unice. Circulau atunci versiuni idilice cu dentiști greci ducându-se în Danemarca să pună plombe, șomeri germani găsind de lucru în Luxemburg, instructori austriaci de ski făcându-și meseria în Alpii francezi, iar jucători de la bursa din Londra cumpărând bonuri de tezaur belgiene. Evident, toate acestea erau o himeră, deoarece mobilitatea forței de muncă este limitată de deosebirile în materie de securitate socială, impozite și pensii. Abia acum se lucrează la armonizarea legislației în materie. Dar, lăsând la o parte aceste exagerări, să punctăm faptul că **piața unică funcționează pe deplin**, iar aparatul care o susține se perfecționează continuu.

Deși cu întârziere, moneda unică euro a intrat în vigoare, iar în 2001-2002 va fi folosită ca monedă curentă de cetățenii obișnuiți. Măsurile de reducere a deficitului bugetar sub 3% din PIB, precum și controlul riguros al inflației, fixate ca o condiție a aderării la moneda unică, au fost aplicate cu fermitate de unsprezece țări membre. Deocamdată, Marea Britanie, Suedia și Danemarca au refuzat să adere la Uniunea Monetară, iar Grecia nu a satisfăcut criteriile de aderare.

Uniunea Monetară este o măsură forțată, în sensul că a fost introdusă fără a exista premisele necesare, în primul rând unificarea economică. Cred că măsura a fost dictată de **competiția externă** în care se afla Uniunea Europeană cu cei doi giganți, SUA și Japonia, pe piața mondială, mai curând decât de **mecanismul intern** al comunității.

Am expus punctul meu de vedere la o conferință internațională și pot spune că riposta partizanilor euro nu m-a convins. Obiecțiile mele sunt de natură teoretică și practică. În primul rând, unificarea monetară cere să fie precedată de unificarea economică, ceea ce nu există deocamdată. Prin intrarea în vigoare a pieței unice, integrarea afectează **sfera**

comerțului și schimbului internațional, care reprezintă doar un sector derivat al sistemului economic. Sfera **producției**, care este fundamentală, rămâne organizată pe bază **națională**. Nu există încă o organizare europeană a activităților productive, nici măcar un program de organizare a producției industriale și agricole ca un sistem comun integrat. Nu există entități productive la scară europeană, nici corporații cu o proprietate europeană. Unele corporații sunt franceze, altele germane sau britanice și ele se concurează, luptă pentru piețe de desfacere, așa cum vedem și în România. Renault se concurează cu Volkswagen. Politica economică a statelor membre este formulată potrivit interesului național și tot astfel este conceput bugetul. Deși bugetul UE este impresionant, el reprezintă doar 2,4% din bugetul total al statelor membre.

Zi de zi se poate vedea și în România faptul că stabilitatea monedei naționale depinde în mare măsură de balanța comercială, de raportul între export și import, și că la rândul ei această balanță depinde de calitatea și prețul mărfurilor exportate, dependente și ele de productivitatea industriei și agriculturii. Cu alte cuvinte, performanța economiei este aceea care determină în ultimă instanță tăria monedei naționale și nu invers, așa cum pretind avocații monedei unice.

Forțarea prin măsuri coercitive a realizării echilibrului bugetar nu poate asigura stabilitatea monedei naționale; chiar și faptul că se preconizează penalizări în cazul depășirii deficitului bugetar arată că este vorba de o forțare a proceselor economice normale din societatea capitalistă. De regulă, măsurile de austeritate menite a reduce deficitul bugetar se lovesc cap în cap cu politica stimulării creșterii economice și a noilor locuri de muncă. Nici Franța, nici Germania nu au reușit în 1999 să reducă sensibil șomajul, care trece de 10% din forța de muncă.

Și totuși, liderilor UE li s-a părut mai ușor să încerce experimentul monetar decât să atace producția națională, stimulați fiind de competiția cu dolarul și yenul. Deocamdată, euro a scăzut față de dolar și rămâne de văzut cum se va comporta într-o situație de criză. Rezerva britanică este semnificativă și numai atunci când ea va ceda, euro va fi o certitudine.

DILEMA: ADÂNCIRE SAU LĂRGIRE?

Dinamica integrării este de asemenea natură încât atunci când UE nu poate avansa pe calea adâncirii, recurge la **lărgire**. UE nu poate bate pasul pe loc.

O astfel de situație s-a ivit în decembrie 1999.

După ce a înfăptuit piața unică și a inițiat uniunea monetară, UE trebuia să dea piept cu uniunea politică și statală. Încă din anii '60 devenise clar că teoriile optimiste cu privire la o rapidă politizare a Pieței Comune erau lipsite de temei. Aceste teorii sufereau de o subestimare a saltului de la economic la politic în procesul de integrare. Dacă pentru uniunea economică (aceasta reducându-se de fapt la o uniune **vamală**) similitudinea dezvoltării industriale și a venitului național pe cap de locuitor constituia o premisă de bază, pentru o uniune politică intră în joc **puterea națională**, unde există discrepanțe strigătoare între cei cincisprezece în materie de mărime a teritoriului și populației, potențial economic și forță militară. Franța are un statut de mare putere înzestrată cu *force de frappe* nucleară. Cum să renunțe ea la aceste atuuri și să se dizolve într-o federație în care Germania, cu forța ei industrială și fianciară superioară, ar deveni preponderentă? Raymond Aron avertiza că integrarea supranațională, prin dispariția puterii naționale, „nu înseamnă o mutație înăuntrul istoriei, ci o mutație a istoriei însăși". Într-o carte apărută în SUA în 1971 subliniam că integrarea supranațională va

reprezenta un nou stadiu în istoria omenirii și ca atare nu poate fi studiată în contextul secolului XX. Ea aparține secolului XXI (*The Dissolution of Power*, Knopf, New York, 1971). În mod evident, nici guvernele, nici opinia publică din statele UE nu sunt pregătite pentru acest pas istoric.

Iată de ce la *summit*-ul de la Helsinki din decembrie 1999 Uniunea Europeană a preferat să se axeze nu pe adâncirea, ci pe **lărgirea** integrării, hotărând să înceapă negocieri de aderare cu șase noi state, între care și România.

În favoarea lărgirii pledează competiția de pe piața mondială în care Uniunea Europeană se confruntă cu SUA și Japonia, secondată îndeaproape de China. La Seul, în 1992, economistul american Lester Thurow declara la conferința consacrată formării zonelor și blocurilor eonomice: „Europa se află în fruntea mișcării, construind o casă europeană cum n-a existat de două mii de ani, deoarece așa-i dictează interesele. Iar cine controlează piața cea mai largă va dicta și regulile jocului pe piața mondială. America a dictat aceste reguli în ultimii cincizeci de ani, deoarece ea controla piața mondială; în următorii cincizeci de ani Europa va dicta aceste reguli, deoarece controlează cea mai largă piață." Thurow se referea la faptul că UE constituie blocul cel mai compact din lume, deoarece comerțul exterior al celor cincisprezece state membre se desfășoară în proporție de 70% în cadrul european, în timp ce continentul nord-american absoarbe doar 26% din comerțul exterior al SUA, iar zona Pacificului absoarbe numai 35% din comerțul total al Japoniei.

Lărgirea UE cu douăsprezece până la douăzeci de state, majoritatea foste țări comuniste din Europa Centrală și de Est, va transforma UE dintr-un club al țărilor bogate într-o comunitate cu adevărat europeană. Expansiunea comunității va cere unele schimbări în modul cum operează ea astăzi. Țările mai sărace din Răsărit au priorități diferite de cele ale țărilor bogate din Vest.

POLITICA EXTERNĂ ȘI SECURITATEA EUROPEI

In perioada postbelică, politica externă și securitatea Europei au fost atât de strâns legate de Statele Unite încât liderilor europeni le este foarte greu să conceapă și să implementeze o direcție diferită de cea americană. Nici unul nu se gândește că Europa ar putea vreodată să adopte o politică sau strategie militară care să vină în conflict cu Statele Unite.

Dar în ultima vreme, în Uniunea Europeană a încolțit ideea că ar trebui făcut ceva care să permită Europei să-și promoveze propriile interese și priorități, deoarece ele nu coincid totdeauna cu cele ale Americii. De exemplu, Europa este mai puțin obsedată de problema Chinei, mai puțin ostilă față de Iran, mai respectuoasă față de Națiunile Unite, mai aproape de cauza Palestinei și mai disponibilă față de Cuba.

Desigur, există deosebiri de vederi și între puterile vest-europene. Franța privește altfel decât Marea Britanie politica față de Irak, iar Grecia a marcat poziția ei diferită față de Serbia și războiul din Kosovo.

De aceea, apare dificilă elaborarea unei politici comune a Uniunii Europene în domeniul securității și strategiei militare înainte de a fi realizat o politică externă comună.

Cu toate acestea, tot mai multe voci argumentează că oricât de solide ar fi relațiile transatlantice, o Europă prudentă nu poate urma o politică îndelungată dependentă de

America, deoarece Europa nu deține garanții cu privire la direcția viitoare a politicii americane. Așa că, dacă Europa își poate asigura securitatea, ea trebuie să o facă, iar dacă America este de acord cu atât mai bine.

Franța, Germania, iar recent și Tony Blair au decis înființarea unor unități militare de intervenție rapidă, pornind de la structura adormită a Uniunii Vest-Europene. Reacția Washingtonului a fost pozitivă, așa încât proiectul devine realitate.

UNIUNEA POLITICĂ ȘI STATALĂ

Elementul esențial al procesului de integrare supranațională constă în **transferul centrului de decizie** de la statele naționale la noua entitate statală.

Unele din schemele și modelele elaborate până acum privesc integrarea ca pe o operațiune tehnică, complet izolată de lumea reală, în care succesul depinde de corecta interacțiune a unor variabile independente și dependente. Într-o lucrare mai veche combăteam această abordare tehnicistă, atrăgând atenția că integrarea constituie cel mai complex și mai delicat proces social din istorie, fiind vorba de elemente tradiționale, istorice, instituționale, ideologice și psihologice, deoarece subiectul integrării este **națiunea**. Avocații integrării rapide acuză sentimentul național al popoarelor de a fi demodat și anacronic, cerând ca loialitatea națională să fie înecată într-un val universalist care străbate lumea. Nu este întâmplător că teoreticienii integrării rapide – învesmântate într-un jargon metodologic sau în predici universaliste – apar în țările mari și puternice, care nu au nimic de pierdut, ci totul de câștigat de pe urma integrării rapide.

Una este integrarea economică realizată cu succes în Piața Unică a UE și cu totul altceva este uniunea politică și statală, care înseamnă dispariția statelor naționale, în mod concret dispariția guvernelor și parlamentelor naționale, ca

și a tuturor instituțiilor care conduc și reglementează diferite activități pe bază națională.

De-a lungul istoriei comunității europene, toate încercările de a se institui organisme politice comunitare au fost respinse una după alta. Încă din anii '60, la cererea Franței, aplicarea articolului din Tratatul de la Roma (Consiliul să devină organ supranațional, luând decizii obligatorii cu o majoritate calificată) a fost amânată pe un termen nedefinit. De atunci, fiecare decizie a Consiliului de Miniștri cere un vot unanim pentru a intra în vigoare. Așa cum am văzut, a fost de ajuns un vot negativ adoptat în Danemarca pentru ca Tratatul de la Maastricht să rămână în aer, iar până când Danemarca și-a revizuit poziția nu s-a putut trece la aplicarea lui.

O dată cu lărgirea Uniunii Europene cu încă peste zece membri, principiul unanimității nu va mai fi funcțional. Se va adopta probabil principiul majorității calificate, fiecare stat membru dispunând de un număr de voturi în funcție de mărimea și puterea sa. Decizia se va lua probabil la *summit*-ul de la Lisabona din iunie 2000.

În ce privește viitoarea formă politico-statală a UE, au fost puse în discuție trei soluții: **Federație, Confederație** sau formula generalului De Gaulle, **Europe des Patries**, care în esență este o formulă *status-quo*.

Ca tip de federație este citat modelul Statelor Unite, iar ca tip de confederație modelul elvețian. Oricum, cred că opțiunea aparține unui viitor îndepărtat. Avea dreptate William Pfaff când scria în *International Herald Tribune*: „Cei cincisprezece membri n-au reușit până acum să cadă de acord nici măcar asupra a ceea ce înseamnă unificare politică."

Românii au învățat pe pielea lor că sărirea etapelor nu duce la nimic bun. După un timp, trebuie să te întorci de unde ai pornit.

ȘANSELE INTEGRĂRII ROMÂNIEI ÎN UE

În momentul când la Helsinki Uniunea Europeană a decis să înceapă negocierile de integrare cu România, revista *The Economist* prevedea finalizarea acestui proces în 2009-2010. Bineînțeles, previziunile oficiale românești sunt ceva mai optimiste.

La 3 februarie anul acesta, premierul Mugur Isărescu a lansat prima salvă de tun în această direcție, iar imediat după aceea au început la Snagov, sub conducerea academicianului Tudorel Postolache, discuțiile cu reprezentanții partidelor politice și cu specialiști din diferite domenii științifice, ai societății civile și principalelor instituții pentru elaborarea strategiei României pe termen mediu, ce urmează a fi prezentată Comisiei Economice a UE până la 15 martie.

După părerea mea, ambele proiecții – Postolache 1995 și Isărescu ianuarie 2000 – suferă de o hibă conceptuală și anume incongruența dintre țări cu structură socio-economică de tip capitalist, cum sunt Portugalia și Grecia, ca termen de comparație, și o țară ca România, aflată în perioada de tranziție de la o structură socialistă la una capitalistă. Mi se pare că ar fi mai corect științific și mai concludent politic ca termenul de comparație să fie **Europa Centrală**, în speță Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, care au pornit de la același sistem ca cel al României.

Cum au reușit aceste țări central-europene să realizeze în primii șase ani de la căderea regimului comunist o creștere economică de 35% (Ungaria), 40% (Cehia) și 75% (Polonia), un salariu mediu lunar de trei ori mai mare decât cel din România și o inflație cu o singură cifră, devenind toate trei membre a OECD, organizația țărilor dezvoltate? O asemenea abordare are și avantajul că permite analiza comparativă a politicii economice și a măsurilor de reformă din țări post-comuniste, unele reușite, altele eșuate.

Țara	Evoluția PIB pe locuitor ($)				Salariul mediu lunar ($)	Șomaj (%)
	1990	1991	1994	1995	1995	1995
Polonia	1690	1790	2478	3167	307,0	16,2
Ungaria	2920	2720	3500	3882	328.0	10,3
Cehoslovacia	3190	2470	–	4338	303,1	2,8
România	1640	1390	1375	1380	110,0	9,5
Bulgaria	1950	1840	1320	1167	118,0	11,5

La Cehoslovacia, pentru 1994 lipsește cifra din cauza scindării țării, iar pentru 1995 apare cifra Cehiei.

Sursa: World Bank, *The Economist* și *Business Central Europe*

Tabelul de mai sus relevă că după căderea abruptă din 1990 și 1991, din cauza dislocărilor în viața economică pricinuite de măsurile dure de privatizare și liberalizare adoptate de guvernele de centru-dreapta, Polonia, Ungaria și Cehoslovacia au înregistrat în 1994 și 1995 o redresare sensibilă a economiei, care s-a și reflectat într-o sensibilă ridicare a nivelului salariului mediu. În ceea ce privește România, indicatorul de sinteză PIB arată că în lipsa unor măsuri radicale de reformă, **România a bătut pasul pe loc**, cu scăderi inevitabile de la an la an. Suntem de trei ori mai

săraci decât țările central-europene, iar faptul că la șomaj stăm ceva mai bine, plătindu-i de la buget pe muncitorii din uzinele de stat care lucrează pentru stoc, nu arată altceva decât incapacitatea guvernului de centru-stânga de a tăia nodul gordian al reformei. Cam de aceeași boală suferea pe atunci și Bulgaria.

Comparația cu țările central-europene evidențiază mai mult ca orice diferențierea **politică** și **socială** care a determinat decalajul dintre România și Europa Centrală. Am repetat mereu, din 1992 încoace, că numai un **guvern de centru-dreapta**, adică un guvern format din oameni care cred sincer în virtuțile economiei de piață de tip capitalist și sunt decișI să acționeze pentru introducerea ei în România, numai un asemenea guvern poate scăpa România de sărăcie și înapoiere. Abia după ce un astfel de guvern a tăiat în carne vie vechile structuri economice și a creat condiții pentru funcționarea performantă a economiei de piață și pentru creșterea rapidă a clasei mijlocii și a stratului ei superior, capitalist, poate veni la putere centru-stânga, pentru a restabili echilibrul social, cum s-a întâmplat în Polonia și Ungaria. Cam așa funcționează caruselul politic în Occident.

Am menționat în capitolele precedente motivele pentru care cele două guverne, Ciorbea și Vasile, au eșuat în reformă. Am susținut, de asemenea, teza că mentalitatea dominantă a românilor, precum și nivelul conștiinței lor politice și sociale nu sunt de natură a genera în societatea românească o mișcare suficient de puternică pentru transformarea radicală a economiei românești. Dacă ar fi numai după români, am lâncezi multă vreme într-o stare de neputință și prostrație la mijlocul tranziției.

Numai factori externi pot mișca pe români din această stare, numai factori externi îi pot împinge de la spate să pășească pe calea spre capitalism.

Este ceea ce s-a întâmplat în România anului 2000. Pentru prima dată Uniunea Europeană se implică direct în reforma din România, participând la elaborarea strategiei pe termen mediu a dezvoltării României și asumându-și obligația de a contribui cu o finanțare anuală la relansarea ei economică.

Cifrele de control privind dezvoltarea României lansate de premierul Isărescu anticipează că fondurile străine, provenind în principal de la comunitățile europene, vor intra eficient în România, în cantități apreciabile, de natură să antreneze expansiunea investițiilor și un ritm de creștere economică de 6-7% pe an. Produsul intern brut pe locuitor, raportat la paritatea puterii de cumpărare, va urca de la nivelul actual de circa 3 500 de dolari pe locuitor la peste 10 000 de dolari pe locuitor spre finele deceniului.

Aici trebuie să menționăm că există două metodologii în calcularea PIB-ului pe locuitor – cea pe care a ales-o Isărescu, raportată la puterea de cumpărare (3 500 de dolari) și cea folosită de Banca Mondială, raportată la puterea economică, în special la capacitatea productivă a țării (1 500-1 600 de dolari).

În strategia 1995 de la Snagov, se pornea de la constatarea că România se afla ca nivel de dezvoltare la o distanță enormă de țările vest-europene, dar la un raport de 1:4 față de Grecia și Portugalia, țări mai puțin dezvoltate ale UE. Chiar față de acestea, se aprecia că România ar trebui să atingă o creștere de 10,1% pe an pentru a ajunge la nivelul lor în anul 2004, pornind de la prezumția că nici cele două nu vor sta pe loc, ci vor crește cu media anuală a comunității. Drept argument al posibilității se invoca performanța din deceniul trecut a Coreei de Sud (12,4%) și a Republicii Populare Chineze (11-12%).

Și în cazul cifrelor avansate de Isărescu și al cifrelor lui Postolache din 1995, este necesar să subliniem că progno-

zele economico-sociale nu implică certitudine în definirea viitorului, deoarece în formarea viitorului apar factori imprevizibili și în orice caz el este rezultatul acțiunii oamenilor. Cu alte cuvinte, viitorul unei țări nu pică din cer, ci este făurit de cetățenii săi. Desigur, analiza corectă a situației social-economice existente, identificarea judicioasă a posibilităților și tendințelor de dezvoltare obiective constituie premise majore ale prognozei. Dar în ultimă instanță, primordial în determinarea viitorului este **factorul uman**, iar acesta nu poate fi prezis cu acuratețe științifică. El trebuie stimulat și dirijat în direcția dorită, sarcină care revine **politicului**.

Din acest punct de vedere, deși la Snagov s-a realizat un consens total și absolut al tuturor partidelor politice, iar toți liderii politici, la putere sau în opoziție, și-au pus semnătura pe documentul final, în campania electorală din 1996 **nici un partid** nu a pomenit de sarcinile asumate în strategia de la Snagov.

Situația din 2000 este oarecum diferită. Dacă în 1995 la Snagov era vorba de un seminar științific într-o „piață a independenței" din stratosferă și de un document semnat cu cerneală disparentă, acum strategia este cerută și, de fapt, comandată de Uniunea Europeană, cu termen pe 15 martie, așa încât seminarul va trebui să aterizeze pe pământ și să producă un document care, o dată aprobat la Bruxelles, va deveni instantaneu **program de guvernare** – și nu numai al acestui guvern, dar și al guvernului viitor.

Ce șanse sunt ca în jurul lui să se realizeze un consens al partidelor politice? Cum arată „spiritul de la Snagov" astăzi?

Să menționăm mai întâi problemele cele mai controversate.

Complexitatea elaborării unei strategii pe termen mediu derivă din necesitatea realizării simultane a unei duble tran-

ziții: la **economia de piață** și la **societatea informațională**. Cu prima ne hărțuim de zece ani de zile, știm despre ce este vorba, dar până acum am introdus-o târâș-grăpiș, cu forța și în silă. Cât despre cea de a doua însă, nici nu știm ce e aia, cu ce se mănâncă și ne-am ferit de ea ca de ceva intangibil, care nu-i de nasul nostru. Când am pomenit prima dată, în 1988, într-un interviu la *Vocea Americii*, despre necesitatea de a ne însuși tehnologia computerului și informaticii, o revistă din țară m-a luat în balon, persiflându-mă că m-am rupt de realitățile din România și îi doresc o „tichie de mărgăritar". Adevărul este că în prezent se profilează o nouă diviziune internațională a muncii: țările occidentale se informatizează și computerizează, în timp ce industriile care dau fum pe coș (*smoke stack industries*), energofage și cu multe brațe de muncă și materii prime se mută în Sud.

În noul sector al informaticii, România dispune de un potențial extraordinar pentru producția de *software*, de fapt pentru exportul de *software*. Dacă o țară ca India, cu circa 60% din populație analfabetă, a reușit să devină mare exportator de *software*, de ce nu ar mișca și România în această direcție, pentru că deocamdată este mare exportatoare de informaticieni în SUA, Canada și alte țări occidentale. Până și bulgarii, pe care îi considerăm sardonic „cu ceafa groasă" și-au creat un parc tehnologic în care au atras câțiva informaticieni români.

În centrul strategiei pe termen mediu se află opțiunea critică a **modelului economic** al României de mâine, urmând a fixa ramurile economice cu șanse de a rezista competitiv într-o piață comună în materie de calitate, preț și productivitate. Așa cum preciza Isărescu „la unele sectoare din economie vom fi nevoiți să renunțăm". În mod evident, el se referă la siderurgie, industria grea și petrochimie, sectoare în care Ceaușescu a făcut investiții masive, fără a ține seama

de penuria de materii prime și de cerințele pieței, iar acum atârnă ca o piatră de moară de gâtul economiei românești. Aici trebuie tăiat în carne vie, cu efect social dureros (șomaj masiv), rămânând în picioare numai strictul necesar în economia de piață.

Singurul partid care a avut curajul să atace problema modelului economic este ApR, pronunțându-se pentru păstrarea unor sectoare economice cum ar fi: ramurile industriale purtătoare de progres tehnic, agricultura, infrastructura și turismul. La agricultură, merită să rămână marile exploatări agricole, care pot folosi tractoare și mijloace moderne care dau randament pentru piață și pot constitui o bază pentru ramuri aferente cu piață internă și de export. Va trebui să renunțăm la finanțarea cu mii de miliarde a unei agriculturi atomizate, de subzistență, bani aruncați într-o groapă fără fund. Să nu uităm că în țările vest-europene, media fermelor agricole este de 30-40 de hectare și de aceea randamentul lor este de trei, chiar patru ori mai mare decât cel din țara noastră.

În sfârșit, cum am mai subliniat, în ultimă instanță decisiv în determinarea succesului într-o strategie de viitor este factorul uman, iar comportarea acestuia nu poate fi prezisă cu acuratețe științifică. El trebuie stimulat și dirijat în direcția dorită, sarcină ce revine **politicului**.

Marele gânditor politic Edmund Burke scria: „Un lider politic spune poporului nu încotro **dorește** să meargă, ci încotro **trebuie** să meargă." Dar cum să pretinzi liderilor politici români să spună așa ceva într-un an electoral?

Și aici speranța noastră se centrează în mediul internațional, în presiunea Europei. Mai ales după ce fonduri masive în euro vor curge în România, care lider politic va risca să fie stigmatizat ca adversar al integrării în Europa?

Iar din momentul în care strategia va fi aprobată și însușită de Comisia Economică de la Bruxelles, ea va deveni automat **program de guvernare**.

Lupta politică în România, în primul rând campania electorală, va dobândi un caracter deosebit, în sensul că atracția integrării va juca un rol mult mai important în opțiunea cetățeanului la urne.

Dar, întrucât sunt semne că mult așteptata infuzie de dolari din Vest nu se va materializa în viitorul apropiat, România se va afla în anul 2000 **în derivă**.

CUPRINS

Introducere 5

I
AU TRECUT ZECE ANI

Au trecut zece ani 9
Antecedente istorice 11
Revoluția din 1989 în Europa Centrală 14
Cazul României 17
1990 și 1991: Încremenire în proiect 19
Primul cutremur social: mineriada 22
Cei șapte ani Iliescu 24
1996: Ce fel de schimbare? 26
Deplasări spre centru-dreapta,
dar reformă fără suflu 28
Dreapta și stânga în România de azi 30

II
2000 – AN DE COTITURĂ?

Rezilienta socialismului și mentalității lui 39
Factorii externi intră în joc 41
De la „Domn străin" la Verheugen 43

Europa în 2000 46
Noul statut internațional al României 48
Diplomația românească în fața unui examen greu . . . 50
Soluția salvatoare: Mugur Isărescu 52
Noile clase sociale în arena politică 54
Alegerile 2000: noul dispozitiv strategic 56

III
PREZENTUL ȘI VIITORUL INTEGRĂRII EUROPENE

Criteriile succesului 63
Dialectica integrării europene 66
Tratatul de la Maastricht 68
Dilema: adâncire sau lărgire? 72
Politica externă și securitatea Europei 74
Uniunea politică și statală 76
Șansele integrării României în UE 78

Editor: VALENTIN NICOLAU
Redactor: VALERIU VAȚEL
Tehnoredactare computerizată: CLARA ARUȘTEI

Apărut 2000, București
Timbrul literar se varsă în contul ASPRO
nr. 45.10.80.12.108, BCR sector 1, București

ARTA GRAFICA S.A.
Calea Șerban Vodă nr. 133, Sector 4, Cod 70517, BUCUREȘTI
Tel.: 336.29.11 Fax: 337.07.35

4.90